

Nefndarálit um konunglegt frumvarp til stjórnskipunarlaga handa Íslandi (1867)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundaréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (Íslandssafn).

Nokkur leikblæðing á sumum blaðsíðum.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

NEFNDARÁLIT

um konunglegt frumvarp til stjórnarskipunarlaga handa Íslandi.

(Nefnd: Benedikt Sveinsson, formaður og framsögumaður; Jón Sigurðsson; Páll Vídalín; Jón Guðmundsson; Jón Hjaltalín; Elríkur Kúld, skrifari; Stefán Þinnar Jónsson; Halldór Kr. Friðriksson; Stefin Thordersen).

Hið heiðraða alþingi hefir kosið oss, sem ritum nöfn vor undir þetta skjal, í nefnd til þess, að íhuga og kveða upp álit vort um konunglegt frumvarp til stjórnarskipunarlaga handa Íslandi, eins og líka þingið hefir falið oss til álita eigi færri en 15 bænarskrár úr ýmsum hëruðum landsins með samtals 781 nafni undir, sem allar lúta, að því, að þingið sendi bænarskrá til konungs um stjórnar-bót og fjárhagsaðskilnað við Danmörku m. fl.

Nefndin hefir nú á mörgum fundum íhugað og rætt málefni þetta svo rækilega, sem framast hafa verið föng á, og leyfir sér nú að kveða upp fyrir þínu heiðraða þingi skoðun sína og álit á því, sem nú skal greina.

Áður en nefndin vikur máli sínu að breytingum þeim á hin-um einstöku greinum frumvarpsins, sem hún hefir orðið ásátt um, og ástæðunum fyrir þeim, þykist hún eigi geta með nokkru móti komizt hjá því, að beina rannsókn sinni að ýmsum almennum að-alatriðum, sem að áliti nefndarinnar ekki má fram hjá ganga, eigi þinni sönnu undirstöðu þessa máls að verða hæfilegur gaumur gefinn.

Sè það, sem enginn fær efað, óumflýjanlegt skilyrði fyrir sér-hverri góðri og fullkominni lagaskipun yfir höfuð, að grundvöllur hennar sè réttur, þá er það ómótmælanlegur sannleiki, að þetta allsherjar skilyrði kemur þó aldrei fram með eins miklu afli og áhrifum, eins og í þeirri lagaskipun, sem að réttu lagi um aldur og æfi á að gróðursetja og grundvalla heill og hagsæld þjóðfél-lagsins í heild sinni, heill og hagsæld lands og lýðs, en að fjalla

um þvílíka lagaskipun fyrir Ísland er einmitt hið vandasama og ábyrgðarmikla ætlunarverk nefndarinnar.

Það getur nú og engum dulizt, sem jafnvel lauslega lítur yfir hinn almenna kassa í ástæðunum fyrir frumvarpi stjórnarinnar, að hún tekur sterklega það tvennt fram: að hún sjálf hafi byggt frumvarpið á föstum grundvelli og grundvallarskoðun, og, að þessi grundvöllur sé hin eina rétta, Íslandi hagfelldasta, og því ófrávikjanlega undirstaða undir hinni fyrirhuguðu stjórnarskipun Íslands.

En með því nefndin á hinn bóginn engan veginn getur lagt meira í þessa yfirlýsingu stjórnarinnar, en eðli hennar og málsins yfir höfuð er sambodið, þá fær hún ekki betur sæð, en að í henni sé að eins fólgin skýlaus bending til þingsins um hina núverandi skoðun hennar á því aðalsjónarmiði, sem hafa verði fyrir augum við stjórnarskipun Íslands, sem óneitanlega leiðir í fóri með sér alvarlega ábyrgð og áskorun fyrir þingið, að samrýma sem allra mest audið er skoðun sína við stjórnarinnar, en er þar á móti svo langt frá, að útiloka ihugun þingsins og álit, að hún miklu fremur, að nefndarinnar álit, inniheldur hvót fyrir þingið, gagnvart þjóð og stjórn, til grandgæflegustu rannsóknar í þessu efni.

Nefndin tekur það þá fyrst og fremst fram, að eins og hver einstakur meðlimur þjóðfélagsins, eða hver einstaklingur, sem lifir undir sameiginlegri stjórn og lögum, verður eptir hlutarins eðli því að eins svo nýtur, sem unnt er, bæði fyrir þjóðfélagið í heild sinni og fyrir sjálfan sig, að lagaskipun þess gefi hinum einstaklegu kröptum hans og hæfilegleikum fullt ráðrúm og vernd til, að ná þeirri fullkomnun og þroska, sem mest má verða, og eins og það er víst, að velfarnan hvers þjóðfélags og hamingja er könn undir fullkomnun og framförum hvers einstaklings; sem þess lögum og stjórn hlýðir, þannig er það með öllu auðsætt, að hver sú stjórn og lagaskipun, sem yfirgrípur fleiri þjóðir, eður þjóðlega einstaklinga, hlýtur að hafa sér það hugfast, að blómgun og þroski hvírrar einstakrar þjóðar, eður þjóðlegs einstaklings, sem hind sameiginlega veldi lýtur, er einmitt sú eðlilega, sannna og áreiðanlega undirrót og trygging fyrir vexti og viðgangi hinna æðri sameinandi heildar. Þetta virðist og mannkýnsáagan frá upphafi og allt til þessara tíma að hafa sýnt og sannað, að það sé hinn eini rétti og stjórnlegi grundvöllur, sem hver sú stjórn, er hefir yfir ólíkum þjóðernum að ráða, eigi á að byggja.

En eins og það er nauðsynlegt skilyrði fyrir því, að hver einstaklingur í þjóðfélaginu geti náð fullum þroska og viðgangi, og þannig eflt þjóðfélag það, sem hann er í, að hann njóti jafnréttis við aðra og eðlilegs frélsis, þannig hlýtur það og að vera skilyrði fyrir heill og hagsæld hvers einstaks hluta í ríkisheild, þar sem um fleiri þjóðir eða þjóðasamband er að ræða, til þess hann geti sem bezt tryggt og eflt ríkisheildina: 1, að hann njóti jafnréttis við hina hlutaná, og 2, hafi svo frjálst og haganlegt stjórnarfyrikomulag, sem nauðsyn er til, til þess hann geti fyllilega neytt allra krapta sinna.

Þegar nú þannig *hlutarins eðli, stjórnleg hyggindi og veraldarsagan sjálf* öll benda á hinn eina og sama grundvöll fyrir því stjórnarsambandi tveggja eður fleiri þjóða, sem leitt geti þær hverja fyrir sig, og allar til samans, að fullkomlegleikans og hagsældarinnar takmarki, þá ætlum vér að það liggi í augum uppi, og þurfi engrar frekari sönnunar við, að menn, er líta skal á og meta *umliðið* stjórnarlegt lagasamband þjóða í millum, hljóta að ganga út frá því, að *grundvallarstefna* þess að minnsta kosti er samkvæm forsjónarinnar alheims auginamiði, jafnrétti, frelsi og fullkomnun. Af þessu leiðir þá, að hver sá, sem fer því fram, að *sögulegt stjórnarsamband* þjóða í millum, sé þannig lagað, að það eigi geti samrýmzt því, sem nú er sagt, hlýtur að finna sér það skylt, að færa sönnur á mál sitt. Vér segjum, að vér höfum sannað, að *líkindin* sé fyrir því, að lög og landstjórn þeirra landa og þjóða, sem heyrt hafa um skemmri eða lengri tíma undir eitt og hið sama veldi, hafi verið þess eðlis, sem *báðum* var fyrir beztu, eður byggð á þeim grundvelli, sem vér höfum tekið fram.

En eins og allir vita fylgir öllu mannegu hyggjuviti og skipun ófullkomlegleiki, og honum er jafnvel hið æðsta jarðneska vald, eins og reynsla mannkynsins sýnir, eigi undan þegið.

Því má og svo ráð fyrir gjöra, að sýna megi og sanna, að margt það sé í eldri lögum og landstjórn, sem hvorki fullnægi hinu háleita auginamiði þeirra sjálfra, nè heldur þörfum og rétti þeirra er hlýða áttu.

Sé nú því, er vér höfum sagt, nægur gamur gefun, þegar ræðirum nýja lagaskipun fyrir grundvallar-sambandi milli tveggja eður fleiri þjóða, þá ætlum vér það *auðsætt*, að hún hljóti, ef vel á að fara, að byggjast á:

1. á viðurkenningu og staðfestingu allra þeirra stjórnlegu og lagalegu viðburða, sem sameinast geta nýjum og sönnum þjóðlegum framförum hvóratveggja, eður allra þeirra, og
2. að allt það sé numið burt úr hinni eldri löggjöf og landsstjórn, sem reynslan er búin að sýna að tálmað hafi hinum jafnrættislega vexti og viðgangi þjóðernanna.

Vilji menn nú heimfæra það, sem vèr nú höfum sagt, til Íslands, þá er það ljóst hverjum þeim, sem nokkuð þekkir til þess, hinnar einkennilegu tungu Íslendinga, sérstaklega ástands, landsins fjarlægðar frá öllum öðrum löndum, sögu landsins og hinna einkennilegu háttu innbúanna, er smámsaman hafa myndast í tímanum, og fest rætur hjá þeim, þá er það segjum vèr augljóst, að Íslendingar eru þjóð, sem í fyllsta mæli hefir eðlilega kröfu og óumflýjanlega nauðsyn, svo sannarlega sem hún á að geta náð vexti og viðgangi, og komið til þeirrar þjóðlegu fullkomnunar, sem forsjónin hefir ætlað henni, til að fá þá stjórn, sem á sem hagkvæmasta og beinasta hátt knýi og veki krapta þjóðarinnar og landsins, en slík stjórn hlýtur auðsjáanlega að vera sem mest í landinu sjálfu. Með þessu eina móti geta menn og gjört sér von um, að Íslendingar verði nýt þjóð, og að sönnu gagni fyrir samband það, sem þeir á sögulegan hátt eru komnir í við Dani.

Þegar vèr nú þannig höfum sýnt fram á, að Íslendingar hafa eðlilegan rétt, án þess lítið sé til sögu landsins, til að fá sem mest sjálfsforræði, og að þetta hljóti að vera hið gagnlegasta fyrir samband það, er vèr stöndum í við Dani, viljum vèr því næst snúa oss til sögu landsins, og skoða, að hve miklu leyti réttur sá, sem hún gefur oss, sé þessu samkvæmur.

Það er þá hið fyrsta, að Ísland er byggt af ýmsum norðurlandabúum, einkum Noregsmönnum, ekki sem *Nýlenda* frá þessum löndum, heldur voru landnáismenn Íslands mestmegnis höfðingjar, er eigi þoldu að þjóna undir konunginn, og gátu því eigi eirt við stjórnarbreytingu þá, sem skömmu áður gjörðist í Noregi og Danmörku.

Litlu eptir byggingu landsins myndaðist fullkomin og skipuleg stjórn í landinu sjálfu, svo að Íslendingar urðu eitt stjórnarfélag, án þess að vera öðrum þjóðum háðir, og stóð við svo búið í fleiri aldir.

Síðar meir gáfu Íslendingar sig sjálfkrafa undir Noregskonungi með tilteknum skildögum, án þess þó að þeir kæmst í neitt ann-

að stjórnmlegt samband við Noregsmenn, en skildagarnir á kváðu og sameinast gat með fullkomnasta sjálfsforræði þeirra.

Að vísu hafði konungur þannig höfuðsmenn (hirðstjóra, sýslumenn) hér á landi, er einkum áttu að heimta tekjur konungsins og gæta réttar hans, en öll stjórnin í landinu sjálfu var að öðru leyti eptir sem áður hjá alþinginu, og ekkert gat orðið að lögum án samþykkis þess; á hinn bóginn voru lög öll, sem komu út í Noregi, Íslandi óviðkomandi. Svo var og dómssvald í hendi alþingis, þó sum mál gætu legið undir dóm konungs.

Þegar stundir liðu enn fram varð Danakonungur einnig konungur yfir Noregi, og við þann sama atburð varð Ísland einnig erfðaland Danakonungs, en hið stjórnmlega ástand landsins hélt sér að öðru leyti óbreytt.

Þegar konungalögin 14. nóvember 1665 náðu gildi hér á landi, breyttist staða Íslands gjörsamlega gagnvart konunginum, er hér varð þá einvaldur, eins og í öðrum löndum sínum, eins og líka stjórnarframkvæmdin varð öll önnur, en fyrr hafði verið, er öll æðsta stjórn landsins fékk nú smámsaman, er stundir liðu fram, meir og meir aðsetur sitt í Kaupmannahöfn, uns Íslandi var alveg stjórnað þaðan með öðrum löndum konungs; og þessi hin sama stjórnarframkvæmd hefir síðan haldizt fram á þennan dag, hvað Ísland áhrærir, eins og líka staða þess gagnvart konungunum. Að vísu hafa þeir tveir viðburðir orðið, að konungur vor hefir endurreist alþingið sér til ráðaneytis, og, að þjóðþing Dana hefir, síðan það komst á, fjallað um fjármál vor. Eins má og telja það, að konungur vor hefir látið hæstarétt í Danmörku dæma í íslenskum málum, eptir að hann gaf dómssvaldið frá sér til dómstólanna í Danmörku.

Eptir að vör nú þannig í fám orðum höfum vikið á það, hvernig til hafi gengið um stjórnarfyrrkomulag Íslands frá landsins byggingu allt til þessa tíma, verðum vör að lýsa því álitinu voru yfir: að konungur vor sé enn með öllu einvaldur hér á landi með þeim einu takmörkum, sem leiðir af hinu ráðgefanda atkvæði alþingis, og að Ísland einungis sé honum háð og að lögum engum öðrum.

Það er enn fremur skoðun vor, að jafnskjótt sem einvaldur konungur, sem ræður yfir ýmsum þjóðum, er haft hafa serskiilið stjórnarfyrrkomulag, áður en einveldi hans hófst, afsalar sér aptur einveldi sínu, þá beri hverri þjóðinni fyrir sig það stjórnarfyrr-

komulag, er hún áður hafði, nema samkomulag komist á milli konungsins og þjóðarinnar um annað stjórnarfyrríkomulag; eins verðum vér og að álíta, að einvaldur konungur eigi geti eðlilega yfirlátið til nokkurs annars eður gjört annan hluttakandi í einveldi sínu, nema þá eina þjóð sjálfa, sem hann hefir þegið einveldið frá.

Þegar gætt er nú að öllu þessu getum vér á engan hátt skilið, að hinn há sæli konungur vor, Friðrik hinn sjöundi, er hann gaf samþegnum vorum, Dönüm, bluttekningu í einveldi sínu hvað þá snerti, hafi við það gefið eða getað gefið Dönüm nokkurt stjórnarvald yfir oss Íslendingum, og að þetta ekki heldur réttilega verði leitt út af þeim stjórnarbreytingum og stjórnarlögum, sem gjörzt hafa á seinni tímum og áður er bent til. Þannig er það, hvað fyrst hin ráðgefandi þing snertir, víst og vafalaust, að oss Íslendingum var með alþingi veitt *samkynja* og í engu mismunandi jafnrætti til samkynja hluttöku í stjórn hinna sérstaklegu mála móts við hina aðra hluta Danaveldis, er einvaldskonungurinn Krístján hinn áttundi viðurkenndi með stofnun og grundvallarlögum alþingis, að það stæði jafnfætis þingi Eydana, Jóta, Slæsvikurmannna og Holsetumanna, að því er áhrærði *öll hin sérstaklegu málefni þessa lands*, og samsvarandi verkabring höfðu og að eins standaping Dana fyrir þeirra leyti, hvar á móti sameiginleg málefni alls eigi heyrðu undir þau fremur en alþingi, sem hér var, og að því leyti einnig fullt jafnrætti. Saga hinna ráðgefandi þinga í Danmörku og alþingis, sýna nú og, að þessu viðurkennda jafnrætti milli þinganna var alls eigi haggð, meðan þau voru samferða.

Til sömu niðurstöðu ætlum vér og að menn muni hljóta að komast, þegar lítið er til viðburða þeirra, er seinna framföru, þá er Friðrik konungur hinn sjöundi hét þegnum sínum stjórnarbót með opnu bréfi 4. apríl 1848; enda hefir og enginn dregið í efa, að þessi hin fyrirheitna stjórnarbót skyldi og ná til Íslendinga. Á hinn bóginn hljótum vér og að vera á þeirri skoðun, að í yfirlýsingú þessari hafi og falizt sú grundvallarhugsjón hins há sæla konungs, að Ísland skyldi tengjast við Danmörku með sameiginlegum grundvallarlagaákvörðunum viðvíkjandi þeim málefnum, sem eptir hlutarins eðli og með óskertri viðurkenningu um jafnrættisleg landsrættindi Íslands móts við Dani gætu og hlytu að vera sameiginleg undir sameiginlegri stjórn og lagaskipun. Með tilliti til þessa atviðis var það með öllu eðlilegt, að konungur kvaddi 5 menn fyrir Íslands hönd á ríkisþing, það er skipaði grundvallarlög 5. júní 1849,

þar sem þau hlutu að innihalda ákvarðanir, sem siðarmeir áttu einnig að vera lög á Íslandi. En það er svo langt frá því, að þessi hluttaka frá Íslands hálfu gæti haft nokkur áhrif á jafnrætti Íslendinga gagnvart Danmörku í sérskildum málum, að hún ekki einu sinni gat haft þá afleiðing, að grundvallarlögin um þau almennu málefni, er vör minntumst á, gætu fyrir hana orðið lög á Íslandi.

Að þessi skilningur vor sè réttur, sèst þó ljósast af því, að konungur kveður til þjóðfundar á Íslandi 1851 samkvæmt heitirði sínu í konungsbréfi 23. september 1848 og eptir kosningarlögunum 28. september 1849, og þannig til fundar sniðins eptir ríkisþingi Dana, og leggur fyrir þennan fund frumvarp til stjórnarskipunarlaganna fyrir Ísland, eigi að eins viðvikjandi hinna sérskildu stjórn, heldur og þær ákvarðanir grundvallarlaganna dönsku, sem snerta hina sameiginlegu stjórn þeggrja landanna, þar sem hún meira að segja lagði fyrir fundinn hin nýju grundvallarlög Dana í heild sinni. Á drætti þeim, er orðinn er á hinna fyrirhuguðu stjórnarskipun Íslands eður á ýmsum einstökum þænum alþingis, sem ráðgefanda þings, verður auðsjáanlega ekkert byggt landsrættindum vorum til hnekkis. Þegar þessu öllu er þannig varið, þá álitum vér það í alla staði rétt, gagnlegt og hagfellt fyrir Ísland að komast í nánara stjórnarlegt samband við hina dönsku þjóð, en það, sem vér getum viðurkennt að hingað til, eptir því sem áður er sagt, hafi að réttu lagi átt sér stað, því ef slíkt samband væri skipað á edlilegan hátt, yrði það mjög svo að geta stutt að því, að efra framfarir þjóðar vorrar, og þannig um leið með tímanum að geta komið Danmörku að góðu liði.

Vér álitum þannig, að Ísland ætti að hafa sameiginleg mál með Dönum, og að stjórn þeirra málefna, og annað, er þar að lyti, ætti því að vera sameiginlegt með hvorumtveggja Dönum og Íslendingum, en þar á móti ætti öll þau mál, sem eru sérstakleg fyrir Ísland, og eigi geta álitist að snerta hina dönsku þjóð, að heyra með öllu undir stjórn, löggjöf og dómvald í landinu sjálfu með þeirri takmörkun einni, sem flýtur af því, að konungur vor hefir aðsetur sitt í Danmörku.

Samkvæmt þessum grundvallarskoðunum vorum höfum vér stungið upp á breytingum vorum á frumvarpi stjórnarinnar við hin-
ar ýmsu greinir þess. Og þó það nú kynni að virðast við laust yfirhitað, að þessar breytingar sèu verulegar breytingar í nokkrum aðalatriðum, þá ætlum vér ljóst, að þær ekki sèu á móti aðalanda

frumvarpsins sjálfs, sem óneitanlega vill binda Ísland og Danmörku saman undir sameiginlega stjórn í sameiginlegum málum; en á hinn bóginn gefa Íslandi sem hagfelldasta og haganlegasta serskilda stjórn í landinu sjálfu í öllum þeim málum, sem ekki snerta Danmörku sjálfa; og að breytingar vorar á frumvarpinu gangi í þessa stefnu, mun sjást á ástæðunum fyrir breytingum vorum á hinum einstöku greinum frumvarpsins.

En áður en vér snúum oss að þessu atriði málsins, viljum vér leyfa oss að gjöra eptirfylgjandi athugasemdir:

1. Við I. kafla frumvarpsins:

Vér höfum orðið að álíta það réttast, að sleppa út úr þessu frumvarpi sem mest verður öllu því, er áhrærir hin sameiginlegu mál, og láta þau biða til þess tíma, að lög yrðu gefin um hluttekningu Íslands í þeim, og sem þá yrðu sameiginleg lög fyrir báðar þjóðirnar, og sem slík því hlytu að vera lögð bæði fyrir ríkisþing Dana og alþingi; en þar á móti álitum vér, að þessi fyrirhugaða stjórnarskrá hlyti að vera sem fullkomnast úr garði gjörð viðvikjandi hinum serskildu málum landsins, sem frumvarpið einmitt sjálft á að gjöra fullnaðarskipun á, og kringumstæðurnar einnig leyfi að nú strax komist í kring; og viðvikjandi þessu atriði höfum vér tekið oss til fyrirmyndar stjórnarskrár Dana, að því leyti oss hefir verið unnt, og á þessu er byggð aðalbreytingin á þessum kafla frumvarpsins.

2. Við II.—VIII. kafla stjórnarfrumvarpsins.

Þessir kaflar frumvarpsins, er innihalda almennar og skipulegar ákvarðanir um *stjórnarfyrríkomulag hinna sersstöku málá Íslands*, eru að nefndarinnar áliti frjálslegir og aðgengilegir yfir höfuð að tala, og sersstaklega verðum vér að taka það fram, að VI. kafli, að því, er hann lýtur að sjálfsforræði Íslendinga og skattgjafar- eður fjárveitingar-atkvæði alþingis, frambyður það fyrirkomulag, sem tekur langt fram því, er stjórn konungsins hefir gjört Íslendingum kost á til þessa, og hefir nefndin því eigi fundið ástæðu til, að gjöra neinar verulegar breytingar á þessum kafla. En það getur á hinn bóginn eigi dulizt fyrir neinum, að það fer svo fjarri, að það fyrirkomulag hins æðsta framkvæmdarvalds, er frumvarpið ráðgjörir í öðrum kafla þess, einkum í 7.—10. og 21. gr., geti álitizt í nokkurn veginn eðlilegri og rétttri samhljóðan við hið aukna vald og verkahring þjóðþingsins; eins og svo rækilega er gætt í stjórnarskrá Danaveldis og annara þjóða grundvallarlög-

um með lögbundinni konungsstjórn, að lákvarðanir frumvarpsins um skipun og fyrirkomulag hins æðsta framkvæmdarvalds mundu hljóta að leiða til þess, að annars vegar drægist afgreiðsla og úrslit hinna sérstöku stjórnarmála, er mestu varðar, of mjög út úr landinu og undan eptirliti því og aðhaldi, er æfinlega verður að koma fram af hendi þjóðþingsins andspænis yfirstjórninni og aðgjörðum hennar, ef öll stjórnarbyggingin á að haldast samfelld og fara í lagi, en hins vegar mundi þetta fyrirkomulag hinnar æðri framkvæmdarstjórnar draga um of úr fullnaðaratkvæði því, sem alþingi er veitt að lögum, sljófga það og gjöra aflvana á ýmsan veg. Nefndin getur nú reyndar hugsað sér, að stjórn konungssins hafi hér í frumvarps-uppástungum þessum fram boðið oss Íslendingum þau einu stjórnarkjör, sem hún frá sinnu sjónarmiði gat hugsað sér að þau mættu vera þrengst. En afbrigði þeirra aðalákvarðana, sem hér ræðir um, frá því, sem viðtekið er í grundvallarreglum samþegna vorra í Danmörku, verða að nefndarinnar álit alls eigi réttlætt með því, er ástæður frumvarpsins vilja einkum byggja þau á (stfrv. bls. 21, og í dönskunni bls. 19): *»að stöðu Íslands, sem það nú hefir í ríkinu, sè svo hátt að lögum, að eigi tjái að fara fram á, að skipa þessu atriði á annan hátt í grundvallarlögum Íslendinga og þar á byggðu fyrirkomulagi stjórnarinnar hér á landi í hinum sérstöku málum. Því, að staða Íslands í veldi Danakonungs sè eigi sú að lögum, að vèr ekki megum og hljótum að njóta fyllsta jafnréttis við samþegna vora í Danmörku, að því leyti áhrærir stjórnarfyrirkomulag og stjórn hinna sérstöku málefna þessa lands, heldur sè það jafnrætti þvert í móti grundvallað: 1., í endurreisn og stofnun alþingis með tilskipun 8. Marz 1843, og í annan stað skýlaust fyrirhugað og heitið Íslendingum í konungsbréfi 23. septbr. 1848 af Friðreki konungi hinum 7., er veitti öllum þegnum sínum hluttöku í þeirri einvaldsstjórn, er hann hafði í erfð tekið frá feðrum sínum, Dana-konungum, — þetta er allt röksamlega útlistað í álitsskjali voru hér að framan; eins og vèr einnig höfum leitt ljós rök að því, að Íslendingar hafi bæði eðlilegan rétt til fullkomins sjálfsforræðis í serskildum málum, og að þessi skipun sè ríkisheildinni fyrir beztu.* En einmitt af þessum sömu rökum virðist nefndinni eigi hika andi við, að stinga upp á breytingum þeim, er nú koma fram í 8.—10. grein nefndarfrumvarpsins, og fela hinu virðulega þingi, að fylgjá fram þeim breytingum, sem nefndin hefir þar stungið

upp á, einkanlega þeim tveimur aðalatriðum, að konungur tæki sér sérstakan ráðgjafa fyrir Ísland, og að sú ráðgjafi jafnframt landstjórninni beri vanalega log fulla ábyrgð stjórnargjörða sinna, þó þá virðist nefndinni, með tilliti til hins fyrra atriðis, það enn fremur vel að gætandi, að eptir stjórnarfyrikomuláginu í Danmörku geta ráðherrar konungs þar víkið frá völdum þess ýmsum ástæðum, sem ekki standa í neinu sambandi við stjórn serskildra mála á Íslandi. Á hinn bóginn virðist það auðsætt, að það gæti raskað allri ífestu hinnar innlendu stjórnar Íslands, ef hún væri bundin við slíkan hvikulleik, sem henni væri með öllu óviðkomandi. Þetta hlýti að verða því óhappaðælla fyrir landstjórn vora, sem menn verða að játa, að hin serskildu mál Íslands rúthheimta nákvæma, sérstaka reynslu og þekkingu, sem ómögulegt er að afla sér fyrir útlendi manni í Danmörku, nema því að eins, það hafi fjallð um þau í lengri tíma. Það hefur verið á milli þess og stjórnarfrumvarpsins, að sú skipun og fyrikomulag, sem nú er á alþingi, sé alls eigi hæfilega tryggjandi, er þingið fær lög-gjafarvald, þar eð eptir hinum frjálslegum kosningarlögum. Á janúar 1857 vantar næga ífestu, eins og það líka er svo fáskipað, og nefndin er líka fullviss um, að hið virðulega þing aðhyllist þessa skoðun stjórnarinnar, og gjöri góðan róm að breytingaruppástungum þeim, sem nefndin hefur orðið að afráða, til að treysta þjóð þingi vort sem bezt, og til þess því geti orðið fært, að leysa þetta sitt nýja og mikilvæga ætlunarverk af hendi samkvæmt grundvallarreglum þeim og kröfum, sem hver frjálsleg stjórnarskipun hlýtur jafnan að gjöra til löggjafarþings síns, og leyfir nefndin sér að skýrskota enn fremur til ástæðanna fyrir 22.—25. gr. nefndarfrumvarpsins. Það er líka að segja, að löngunin sé í mangelum. Að svo mæltu snúum vér oss til breytinga þeirra, sem vér höfum gjört við hinar einstöku greinir frumvarpsins og ástæðanna fyrir þeim. Getið þið athugað, hvar er á milli — þannig er á milli 22. og 23. gr. þess. Það er á milli 24. og 25. gr. Það virtist vera réttara lög samkvæma þá eldri útlýsingum, einvalds konungaanna með tilliti til Íslands, að orða upphaf greinarinnar þannig, sem hær er gjört, hvar með orðið „að skiljanlegur“ í stjórnarfrumvarpinu yrði bæði óþarft og þýðingarlaust, og er það orð þess vegna úrfellt. Greinir þessar eru hinum endurskoðuðu grundvallarlögum. Dána frá 28. júlí 1866, sem skýrskotað er til

þessari grein, eiga, að nefndarinnar álit, að tengjast aptan við þessa stjórnarskrá Íslands, sem viðbætur eða fylgiskjal, undir eins og hún nær lagagildi.

2. grein óbreytt. 3. grein, og nefndarfrv. 6. gr., sem er ný. Nefndinni virðist, að þar sem í fyrra kafla 3. greinar eru upptalin hin *sameiginlegu mál*, og það að eins með mjög yfirgríps mikilli flokkaskipan, en í niðurlagi síðari kafla greinarinnar áskilið, að verði ágreiningur um eitthvert málefni, hvort það sé sameiginlegt eða snerti Ísland eingöngu, þá skuli skorið úr slíkum ágreiningi með konungsúrskurði, en ekki með lögum, þá virtist nefndinni, eins og þegar er tekið fram í inngangi nefndarálitsins, að svo löguð sundurgreining almennu málanna frá hinum sérstaklegu, en þau eru alls eigi upptalin, hvorki í flokkum né sérstaklega, í 5. grein, hefði í sér fölgna megra réttaróvissu, einkum Íslendinga megin, og blyti að hafa í för með sér vafa og vafninga og leiða til iðulegs ágreinings, en löggjafarþingi Íslendinga eigi tilskilinn neinn atkvæðisréttur við úrslit. Nefndinni verður því að virðast, að réttara og óhultara sé, að 3. greinin innihaldi að eins almennu ákvörðun, líkt og er í 5. grein stjórnarfrumvarpsins um hin sérstöku mál, er Ísland snerta, um, að hin sameiginlegu mál skuli vera öll þau mál, sem varða Ísland og eigi eru talin sérstakleg íslensk mál. Í 5. grein frumvarpsins, en aptur að ákveða og upptelja í 5. grein, með þeirri flokkaskipun, sem við á, öll þau mál, er Ísland varða sérstaklega og eigi geta heldur með neinu móti heimfærzt undir hin sameiginlegu mál konungsveldisins, eptir því sem þau mál eru ákveðin í 3. gr. stjórnarfrumvarpsins, allra sízt þegar sérstöku málin eru sundurgreind sín í milli í skipulega flokka, og þannig upptalin, eins og nú er gjört í hinni nýju 5. grein, sem nefndin stingur uppá. Með þessari niðurskipun, sem er allveg samkvæm því, er stungið var uppá í stjórnarfrumvarpi því, er lagt var fyrir þjóðfundinn 1851, í 2. grein, virðist nefndinni alls eigi raskað aðalgrundvallarreglu um, í 1. kafla þessa stjórnarfrumvarps, er stjórnina virðist að taka svo sárt til í ástæðunum, en að þar með verði á hinn bóginn bægt frá mörgu og margföldu ágreinings-efni, er óumflýjanlegt myndi verða að kæmi iðulega fram að öðrum kosti, en nefndinni verður að virðast auðsætt, að ákvarðanirnar í hverjum grundvallarlögum eða stjórnarskrá, sem er, hljóti í þessu tilliti og öðru að vera sem ákveðnar og einskorðar eptir

ir því, sem kostur er á, svo að sem minnstum efasemdum valdi og ágreiningi, þar sem hið gagnstæða hlyti að leiða til helzt of tíðra og ítrekaðra tilrauna og uppástungna um, að fá stjórnarskránni breytt, en æskilegast og nauðsynlegt er, að það bæri að sem sjaldnast.

Nefndin verður, sem áður er sagt, að taka fram, að það virðist eðlilegast og réttast, að láta skipulega upptalningu *sérstöku* málanna vera í fyrirrúmi fyrir upptalningu hinna sameiginlegu mála, einmitt vegna þess, að allt frumvarpið lýtur að nýju fyrirkomulagi á stjórn *sérstöku* málanna, en eigi hinna sameiginlegu.

Við 7. grein, (stfr. 6. gr.).

Nefndinni virtist, að þessi grein væri betur og réttar orðuð á íslenzku máli eptir því sem hún kemur fram í þessu frumvarpi hennar.

Við 8.—10. grein (stfrv. 7.—10. gr.)

Það er þegar tekið fram í nefndarálitinu, að hin mestu og ískyggilegustu afbrigði frá stjórnarlögum Dana, og hinn verulegasti hnekki jafnrétti því, sem vör Íslendingar eigum, eptir fyrirheitum Friðriks konungs 7., komi fram í þessum 7.—10. gr. og í 21. grein stjórnarfrumvarpsins, þar sem konungi er áskilinn réttur til að fela einhverjum einum ráðgjafanna í Danmörku æðsta framkvæmdar- og úrskurðar-vald einnig í hinum *sérstöku* málum Íslands, þar sem þessi ráðgjafi vor á einungis að hafa ábyrgð stjórnargjörða sinna fyrir konungi, eins og að nokkru leyti er sjálfsagt, með því hann hefir aðsetur í Danmörku, kemur aldrei til Íslands, og hefir engin beinlínis stjórnarviðskipti við þjóðþingið, heldur að eins í gegnum landsstjórnina, og þar sem landsstjórnin sjálf, sem hefir öll beinlínis stjórnarviðskipti við þingið, á þar sæti, má taka þátt í umræðunum jöfnum höndum við þingmenn, og þingið leita upplýsinga hjá henni *skriflegra* og munnlegra, á að vera undir þennan ráðherra *«að öllu leyti» gefin*, og þó með öllu ábyrgðarlaust að öðru en því, sem hin almennu borgaralegu lög tilskilja við hvern landsborgara á Íslandi. Stjórnarlaga-ákvæðanir þær, er hér ræðir um, með slíkum vandkvæðum og hnekki fyrir þjóðfrelsi vort, hafa því virzt óaðgengilegar í einu sem öðru tilliti, og hafa þannig, og með sérstaklegu tilliti til þess, sem tekið er fram í ástæðunum við 30. gr. stfrv., þótt yfirgnæfandi ástæður fyrir því að ráða þinginu til, að biðja um einn ráðgjafa fyrir Ísland, að landsstjórnin hér innanlands væri skipuð að minnsta kosti 3 mönnum, og að lands-

stjórar þessir hefði fulla og vanalega ábyrgð af stjórnargjörðum sínum, eptir því sem almennt er áskilið í grundvallarlögum, bæði annara þjóða og Dana, en að öðru leyti með þeim grundvallarskilyrðum, sem vanaleg eru í stjórnarskipunarlögum.

11. gr. (11. gr. stfrv.) óbreytt.

Við 12. grein (12. gr. stfrv.)

Eins og þegar er vikið á í nefndarálitinu, eru það sérstaklega tvær ákvarðanir í stjórnarfrumvarpinu, sem virðast mundu stefna að því, of mjög að þröngva tilætlaðan verkahring þingsins, og að reisa skorður við nauðsynlegum og eðlilegum framkvæmdum þess; það er auk 33. greinar ákvörðunin í þessari 12. grein stjórnarfrumvarpsins (sbr. 24., 30. og 32. gr.) um, að alþingi skuli koma saman að eins þriðja hvert ár. Og virðist að öðru leyti nægja að skýrskota til þess, að þar sem frá fyrstu stofnun alþingis, og á meðan það var að eins ráðgefandi þing, þótti eigi frá stjórnarinnar, auk heldur þjóðarinnar sjónarmiði gjörandi, að láta líða meira en eitt ár á milli þess að alþingi kæmi saman, þá er auðsætt, að því síður megi með nokkru móti líða lengri tími milli þinga, þegar alþingi hefir fengið löggjafaratkvæði í öllum innlendum málum, og stjórnarskipunin er komin á, er hvortteggja hlýtur að hafa í för með sér mjög fjölbreytt, umfangsmikil og vandasöm þingmál, fram yfir þau hin vanalegu og þau sem verið hafa.

Við 13.—18. gr. (13.—18. gr. stfrv.)

Þessar greinir eru óbreyttar, nema hvað réttara virtist að orða niðurlag 13. greinar þannig: »hversu langa setu það þá skuli eiga». Enn fremur að orða síðustu málsgreinina í § 17 þannig: »Hafi konungur ekki staðfest eitthvert lagafrumvarp, sem alþingi hefir fallið á, á undan næsta alþingi, þá er það niður fallið».

Við 19. gr. (stfrv. 19. gr.)

Með skýrskotun til ástæðanna við 7.—10. gr. stjórnarfrumvarpsins og þar af leiðandi breytinga á 21. grein, leiðir það að sjálfsögðu, að aðalákvörðunin um »ráðgjafa íslenzku málanna» verður einnig að ná til landstjórnanna. Bæði sakir þessa og til þess að greinin verði ljósar og liðugar orðuð eptir íslenzku máli, er stungið upp á, að seinni hluti greinarinnar frá fyrsta punkti verði orðaður, eins og hann nú kemur fram í frumvarpi nefndarinnar.

20. gr. (stfrv. 20. gr.) óbreytt.

Við 21. grein.

Nefndinni hefir eigi virzt það gæti orðið umtalsmál, að einn

maður, og það ábyrgðarlaus, gæti nægt til þess að hafa á hendi hið æðsta landsstjórnarvald hér á landi, hvorki með sérstaklegu tilliti til breytinga þeirra, sem upp á er stungið í fyrirkomulagi alþingis, né yfir höfuð að tala, þar sem um jafnmargbrotin framkvæmdastörf er að ræða, er sjálfsagt verða bæði aukin og tilbreytilegri eptir stjórnarfyrikomulaginu, sem fyrir liggur, með þessa lands viðáttu, og því samgönguleysi, sem hér er, og enn með sérstöku tilliti til fjarlægðar þessa lands frá meginrikinu, ef þessa eina landstjóra missti við, en konungur sjálfur getur einn kvatt annan í hans stað. Af þessum og öðrum fleiri ástæðum, er opnar liggja fyrir, og með sérstöku tilliti til þess, að vald og verkahringur landsstjórnarinnar verður að samsvara og standa í samhljóðan með hinu aukna valdi og verkahring alþingis, hefir nefndin orðið að aðhyllast endurteknar uppástungur undanfarinna alþinga um, að landsstjórnin væri skipuð eigi færri mönnum en 3. Bæði sakir þessa og með tilliti til breytinganna á 7.—10. gr., með ástæðum þeim, er við þær greinir eru fram teknar, hefir nefndin orðið að stinga upp á, að 21. grein stjórnarfrumvarpsins verði breytt, og hún orðuð þannig, eins og hún nú kemur fram í nefndarfrumvarpinu. 22.—25. gr. (stfrvi 22.—23. gr.)

Í frumvarpsástæðunum, einkanlega fyrir 33. grein stjórnarfrumvarpsins og viðar, er gefið í skýn, að með þeirri skipan, sem nú er á alþingi og hefir verið, síðan það var fyrst stofnað sem ráðgefanda þing, þá seðnaumlega undir því eiganda hið þýðingar-mikla vald, er það fær í hendur með hinu nýju stjórnarskipun eptir þessu frumvarpi, nema stjórnarlögin leggi jafnframt ýms þau höpt á aðgjörðir og atkvæði þingsins, eins og t. d. gjört er með ákvörðuninni í 33. grein, að þeim gefi verið fólgin ábyrgð fyrir því, að þingið rasi eigi fyrir ráð fram með aðgjörðum sínum og atkvæðum. Nefndin hefir nú orðið að aðhyllast þessa skoðun stjórnarinnar að grundvelli til, eins og þegar er tekið fram í álits-skjali hennar, og hefir hún því orðið að lafáða uppástungu þar við þennan ikálfa stjórnarfrumvarpsins, sem hér skal frá skýrt.

Fyrst er það, að þjóðþingi voru verði skipaði *tvær deildir*, er gæti að grundvelli fyrirkomulagi og þingstörfum komið í stað tveggja málstofa, sem eru í Danmörku og ýmsum öðrum löndum. Til þess að svö geti orðið með þjóðþingi vort, er duðsælu að fyrst

verður að fjölga nokkuð þingmönnum fram yfir það, sem nú er. Það hefði nú máske virzt liggja næst við það fjölgun þingmannanna væri látin fara eftir kosningarlögunum (28. sept. 1849, svo að 2 væru þjóðkjörnir úr kjördæmi hverju, að minnsta kosti öllum þeim, sem nú eru lögsagnarumdæmi út af fyrir sig með 2000 íbúum, eður þar yfir, og yrði þá að einsa Reykjavíkur-kaupstaður, Strandasýsla og Vestmannaeyjar með einum þingmann, en öll hin önnur lögsagnarumdæmin með 2 þingmenn hvert, og eftir því yrði þjóðkjörni alþingismenn 35. En nefndinni virtist réttara, meðfram sákir nauðsynlegs sparnaðar við þingkostnaðinn, að takmarka þingmannatöluna eftir því, sem framast þætti mega, og komist hún því til þeirrar niðurstöðu, að hinir þjóðkjörnu þingmenn værði 30, að tölu, og yrði þá að alþingi framvegis þrennar tylfir þingmannar eður 36 alls, að meðtöldum hinum konungkjörnu 6, og virðist það bæði hæfilegtala og nokkur veginn viðunandi.

En að því er það snertir, hvernig þessi fjölgun þingmannanna eigi að koma miður, án þess að raskað sé kjördæma-skipan þeirri, sem tíu lögsögum eigin þykir gjörandi, þá virtist réttast að leggja þar til lagrúndvallar niðurstöðuna af 4 grein stjórnarfrumvarpsins »til laga um kosningar til alþingis», þessum lagtevari fyrir þjóðfundinn (1851), og að þannig skuli kjósa framvegis 30 þingmenn til þingis á Reykjavíkur-kaupstað 61 þingmannar til þingis á Gullbringu-og Kjósarsýslu 2 þingmenn á Hárnessýslu 1 þingmann á Raðgarvallasýslu 2 þingmenn á Vestmannaeyjasýslu 1 þingmann á Austur-Skaptárfellssýslu 1 þingmann á Borgarfjarðarsýslu 1 þingmann á Mýrasýslu 1 þingmann á Hnappáhlssýslu 1 þingmann á Snæfellsnessýslu 1 þingmann á Dalasýslu 1 þingmann á Barðastrandarsýslu 1 þingmann á Skaftárfjarðarsýslu 1 þingmann á Strandasýslu 1 þingmann á Húnavatnissýslu 1 þingmann á Skagafjarðarsýslu 1 þingmann

Eyja-fjarðarsýsla. 2 þingmenn. Ónánst.
 Þingeyjarsýsla. 2 — Ónánst.
 Norður-Múlasýsla. 2 — Ónánst.
 Suður-Múlasýsla. 1 — Ónánst.

Nefndin tók það til ræðilegrar yfirvegunar í þessum sambandi, hvort eigi mundi ástæður til að fara jafnframt fram á breytingar nokkrar á kosningarlögnum (6. jan. 1857, í þá stefnu að tryggja þær með þröngvæn nokkurri að kosningarréttinum til, annaðhvort beinlínis, og áskilja eign nokkura, eður ákveðin ársútgjöld til kosningarréttar, eða fremur hitt, að hér væri teknar upp *tvöfaldar kosningar*, er nokkrum nefndarmönnum virtist að mundi eiga betur við hér á landi sakir víðlendis og örðugleika þess, sem er á að sækja kjörfundi, enda nauðsætt orðið, að almenningur sinnir lítt þeim rétti og næsta sljólega, að því leyti, þegar þeir eiga nokkuð langan veg yfir að fara. En nefndin varð samt leptir nákvæma yfirvegun að hverfa frá öllum þessleiðis uppástungum, er lyti að því, að binda kosningarréttinn frekar, en nú er.

Það virtist nefndinni, að eigi væri nægar ástæður til að mæla á móti því, að 6 konungkjörnir menn væri enn sem fyr á alþingi, allra-sízt eptir það hún var komin til þeirrar niðurstöðu: fyrst að skipa alþingi í tvær deildir, og þar næst að halda kosningarlögnum frá 1857 óbreyttum; og varð þessi skoðun að hafa yfirborðið yfir hina, er hvað sterkast mundi geta talað í móti að halda konungkjörnum mönnum á þingi framvegis: að nauðsyn sú, er hingað til hefði verið talin fyrir því að halda þeim, hyrfi að mestu eður öllu með ákvörðuninni í 39. gr. stfrv., sbr. við 28., 36., 42. gr., og með tilliti til þeirrar breytingar-uppástungu við 21. gr., að landstjórnin sé skipuð að minnsta kosti þremur mönnum. Aftur gat nefndin eigi ráðið þinginu til að aðhyllast þann hinn nýja grundvöll konungs-kosninganna, sem lagður er hér í 22. gr. stfrv. 2. atriði, allra-sízt samhliða síðast nefndri breytingaruppástungu við 21. gr., og álitur nefndin yfir höfuð að tala, að embætti þau, sem ákvörðunin vill binda konungs-kjörið við, veitisiður en ekki neina fasta og eindregna tryggingu fyrir því, að þau sé jafnan skipuð *yfirburða-þingmönnum*, nè heldur að þeir embættismenn verði æfinlega að því skapi færari um það, en aðrir, sem embættin sjálf eru æðri og launameiri, eða að einmitt þessir embættismenn verði færari um að taka þátt í undirbúningi löggjafarinnar með landsstjórninni fyrir það, að þeir sé konungkjörnir þingmenn, held-

ur en þeir ella eru, því nefndinni virðist auðsætt, að eins megi landstjórnin leita álita hlutaðeigandi embættismanna til hins ræki-
legasta undirbúnings löggjafarmálunum, eins eptir það hin nýja
stjórnarskipun er komin á, eins og verið hefir til þessa, bæði amt-
manna, á meðan nauðsyn þykir að halda þeim embættum með
sama skipulagi og nú, háyfirdómarans og biskups, og svo land-
læknis og landfógeta, að því er þeirra embættis-verkahring snertir
sérstaklega. En að því, er snertir hið síðast nefnda embætti sér
í lagi, þá verður nefndin að telja víst, að staða landfógetans, ef
embættismaður sá verður látinn halda því nafni, verði mäske öll
önnur, heldur en hún er nú, andspænis yfirstjórninni, og að em-
bættissvið hans verði mäske nokkuð þrengra afmarkað. Og verð-
ur nefndin í sambandi hér með að minna á, að konungur hefir
til þessa jafnaðarlega gengið á snið við, að kveðja landfógetann til
alþingissetu af sinni hendi, þrátt fyrir það hvað embættisstaðan
sjálf og verkahringur þess, eins og það er nú, hefði virzt að mega
leiða til að kveðja þann embættismann á þing af stjórnarinnar hendi
fremur ýmsum öðrum eður til jafns við þá, sem kvaddir hafa verið,
svo framarlega sem það hefði þótt tiltækilegt á annað borð að
binda konungskosningarnar við ákveðin embætti. Nefndin verður
enn fremur að athuga hér við, að verði þeim þremur amtmönnum
haldið, sem nú eru, þá yrðu hinir konungkjörnu 7 á alþingi, og
þetta, í sambandi með 3 landstjórunum, mundi verða samtals sem
næst $\frac{1}{4}$ allra, er þingsetu hefði, stjórnarmenn, en það verður
nefndin að álita ofviða. Að síðustu virðist þess vel gætanda, að
sæu þeir, sem í embættum þessum eru, aðkvæða-þingmenn eða
þingmannsefni, og hefðu þess vegna nokkurn áhuga á því að ná
þingsetu, þá mundi það verða næsta auðgefið fyrir slíka menn,
að ná þjóðkosningu, ef þeir vildu og gæfu sig fram til þess.

Nefndinni hafa því virzt yfirgnæfandi ástæður fyrir því, að
leggja til og stinga upp á, að þingið hyrfi aptur til þeirrar grund-
vallarreglu kanselliisins, er fylgt var, bæði þegar kvaddir voru hinir
helztu menn á embættismannafundina hér í landi 1839 og 1841,
og við konungskosningarnar, einkanlega til hinna fyrstu alþinga,
en það var, að kveðja til hina vitrustu og reyndustu embættis-
menn víðs vegar að úr landinu, en eigi einbinda sig við Reykja-
vík eina, eins og gjört hefir verið á seinni árum, nè heldur við
ákveðin æðstu embætti, eins og stungið er upp á í frumvarpinu.
Hin áminnzta kanselligrundvallarregla var sönn og sannfærandi, að

þeir embættismenn, er kvaddir væru af konungs hendi, ættu að sameina embættisreynslu og þekkingu á hinum margbreyttu landsháttum vorum og landshögum við hina embættislegu vísindamenntun.

Af þessum rökum hefir nefndin stungið upp á, að konungur vildi hér eptir, eins og hingað til, láta sér þóknast að kveðja 6 menn til þingsetu af sinni hendi óbunduðum kosningum að öðru en því, að 3 sæu úr Suðuramtinu, 2 úr Norður- og Austuramtinu, og 1 úr Vesturamtinu.

Með því nefndin varð að afráða, eins og áður var sagt, að stinga upp á tveimur þingdeildum, þannig, að í efri þingdeildinni sæu 12 þingmenn, en í hinni neðri 24, leiðir þar af að sjálfsögðu, að þeir 6 konungkjörnu þingmenn eigi sæti í efri þingdeildinni; hina 6 í efri deildina stingur nefndin upp á að alþingi kjósi óbunduðum kosningum úr flokki hinna 30 þjóðkjörnu þingmanna, og engan yngri, en 40 ára að aldri, til 6 ára, í hvert skipti sem alþingi kemur saman hið fyrsta sinn eptir nýjar kosningar.

Með því konunglegt fyrirheiti er fyrir því, að hér á landi verði stofnsettur lagaskóli svo fljótt, sem því verður við komið, og konungsúrskurður 29. ágúst 1862 þegar hefir veitt embættisrétt stúdendum þeim, er nema lækisfræði hjá landlækninum yfir Íslandi, og slanda síðan embættispróf hjá honum, þá virtist sjálfsagt að bæta inn í stjórnarfrumvarpsins 23. grein, stafl. c, ákvörðunum það, að bæði hin síðast nefndu embættismanna-efni, og þeir, sem leyst hafa af hendi embættispróf við lagaskólann, eptir það hann væri stofnsettur, hefðu jafnt kosningarrétt sem þeir, er taka embættispróf við prestaskólann hér á landi.

Samkvæmt ástæðum þeim, er nú voru taldar, og með skýrskotun til ástæðanna við 1. grein í ákvörðununum um stundarsakir aptan við þessi stjórnarskipunarlög, eru þar að lútandi greinir nefndarfrumvarpsins, er verða 22.—25. í tölunni, orðaðar.

Við 26.—31. gr. (stfrv. 24.—29. gr.).

Þessar greinir eru óbreyttar, nema hvað í 26. grein (stfrv. 24. gr.) er tölunni «3» breytt í «2», samkvæmt samkynja breytingu á 12. grein, og ástæðunum, sem þar við eru tengdar.

Við 32. gr. (stfrv. 30. gr.).

Nefndinni hafa eigi dulizt hin þýðingarmiklu afbrigði frá stjórnarskipunarlögum Dana, sem í grein þessari eru fólgin, þar sem með ákvörðuninni um *fasta fjárhagsáætlun* ákveðna með lögum í eitt

skipti fyrir öll, að skattgjafar-vald og fjárveitinga-réttur alþingis er svo verulega skertur og bundinn, þvert á móti því, sem einnig aðrar þjóðir með lögbundinni konungsstjórn hafa viðurkennt fyrir og síðar, og hafa þess vegna gjört sér far um það í stjórnarskipun sinni, öllu öðru fremur, að halda fast við þann hinn sann-nefnda hyrpingarstein skattgjafarvaldsins, að hafna fastri fjárhagsáætlun, en einbinda stjórnina óraskanlega í stjórnarskránni við árleg fjárlög eður fjárhagsáætlun, er stjórninni skuli skylt að leggja fyrir þjóðþingið til umræðu, breytingar og samþykkis. Ákvörðunin um fasta fjárhagsáætlun kom þar að auki hér fram í frumvarpinu þrefalt athugaverðari og óaðgengilegri fyrir þær ákvarðanir í 7.—10. gr. stjórnarfrv., að hin æðsta framkvæmdarstjórn konungsins hér á landi skyldi vera alveg ábyrgðarlaus allra stjórnargjörða sinna fyrir alþingi, þar sem annars vegar árleg fjárlög eður fjárhagsáætlun hefði þó þrátt fyrir ábyrgðarleysi landstjórnarinnar mátti vera hið síðasta og ýtrasta athvarf alþingis, til að geta beitt siðferðis- og lagalegu aðhaldi gegn gjöræði landstjórnarinnar, en einnig þetta athvarf er alveg afskorið þinginu með ákvörðuninni um föst fjárhagslög. Nefndin vill samt eigi draga dulur á það, að ákvörðun þessi átti að vísu að styðjast við nokkrar ástæður af stjórnarinnar hálfu, þar sem var fyrirkomulag alþingis, eins og það er og hefir verið til þessa með einni málstofu, og þó fáskipað, svo að segja mátti, að engan veginn væri svo nægileg „*constitutionel*“ trygging fólgin í alþingi með því fyrirkomulagi óbreyttu, að það gæti virzt óbyggjanda og óhult, að fá því í hendur svo algjört skattgjafarvald, sem þetta er, og fólgið er í árlegri fjárhagsáætlun. En nefndin verður að álíta, að mótbára þessi hverfi með öllu, þegar skipun alþingis fær þær umbætur, sem stungið er upp á við 22.—25. grein hér að framan. Þegar nú nefndin allt um það hefir afráðið að leggja til, að ákvörðuninni um föst fjárlög sé haldið óbreyttu, þá er það einungis með því beina fororði, að hinni æðstu framkvæmdarstjórn verði skipað á þann þátt og með þeirri fullu ábyrgð andspænis þingi og þjóð, sem stungið er upp á í 8.—10. grein nefndarfrumvarpsins (slfrv. 7.—10. gr.) og 21. gr., sbr. við 19., 52. og 53. gr. nefndarfrumv., og ef svo færi, að það skyldi eigi verða samþykkt, þá verður nefndin eindregið að leggja til, að hið virðulega þing taki til nákvæmrar yfirvegunar, hvort eigi mundi óhultara og réttara, að bera fram fyrir konunginn vara-uppástungu við 30. grein stjórnarfrumvarpsins í þá stefnu, að ákvörðunin um föst fjárlög verði úr felld, en komi í staðinn: að fjárhagsáætlun fyrir hvort tveggja ára tímabil skuli lögð fyrir

alþingi, og er þá andvitað *fyrst* fyrir hina neðri þingdeild, og leiðir af sjálfu sér, að varabreytingar-uppástungur þessu samkvæmt yrði þá einnig að gjöra við stjórnarfrumv. 30. og 31. gr.

En að því leyti ákvörðuninni um föst fjárlög yrði haldið, með eður án slíkrar vara-uppástungu, þá virðist sjálfsagt að breyta síðari málsgrein 30. gr. stfrv. í þá stefnu, sem nefndin stingur upp á; þetta er einnig alveg samkvæmt 48. grein í hinum endurskoðuðu grundvallarlögum Danmerkur frá 28. júlí 1866, og leiðir að öðru leyti af breytingunni um, að alþingi komi saman annaðhvort ár. Samkvæmt þessu er síðari kafli 32. greinar hjá nefndinni orðaður.

Við 33. gr. (stfrv. 31. gr.).

Því fremur sem ákvörðuninni um föst fjárlög yrði haldið, virðist nefndinni alveg nauðsynlegt og rétt, að bæta inn í þessa grein samkynja ákvörðun um það, þegar ný skattagjöld yrði upptekin í aukafjárlögin, eins og hinna dönsku grundvallarlaga 49. gr. inniheldur, og er þessi grein nefndarfrumvarpsins (stjórnarfrumv. 31. gr.) orðuð í svofeldri samhljóðun.

Við 34. gr. (32. gr. stfrv.).

Þessi grein er óbreytt, nema hvað »þremur» og »þriggja» er breytt í »tveim» og »tveggja».

Við 35. gr. (stfrv. 33. gr.).

Það er hvorttveggja, að stjórnarástæðurnar eru vart við nokkura einstaka grein frumvarpsins jafnfjölórðar eins og við þessa 33. gr., hvar með landstjórninni er áskilinn réttur til »að orða frumvarp eptir aðra umræðu, eins og henni þykir best henta», og þannig réttur til þess að fella úr þessi eður hin breytingaratkvæði, sem hefði verið borin upp við frumvarpið í 2. umræðu, ef landstjórninni eigi geðjafast að þeim; og bætir stjórnin því við í ástæðum sínum, að »í fyrsta álitu kynni ákvörðun þessi, ef til vill, »að virðast ekki eins frjálsleg eins og aðrar reglur í frumvarpi »þessu», og að þrátt fyrir einræði það, sem ákvörðunin þannig ætlist til, að landstjórnir fái yfir fullnaðaratkvæði löggefandi þjóðþings, þá »veiti aðferð þessi ekki fullkomna tryggingu fyrir, »að konungur staðfesti frumvarpið, eins og það er úr garði gjört, »þegar landstjórnin leggur það fyrir til þriðju umræðu», sem sè eptir og þrátt fyrir það, þó að hún hafi dregið út þessi eður hin breytingaratkvæði, sem þingmenn báru upp við aðra umræðu. En þó að menn hefði getað réttlætt að nokkru slíka ákvörðun með því fyrirkomulagi á alþingi, sem verið hefir, þá hlýtur sú ástæða nú að falla um sjálfa sig og hverfa með öllu eptir því breytta og trausta fyrirkomulagi alþingis, sem nú er stungið upp á í 22.—

25. grein nefndarfrumvarpsins. Samkvæmt nú töldum rökum hefir nefndin stungið upp á, að fella úr greininni allan miðkafla hennar, er innibindur tæða ákvörðun, og að greinin, sem undirstöðugrein í stjórnarskránni til þingskapalaganna, yrði orðuð á þann hátt, sem hún nú kemur fram, hin 35. í nefndarfrumvarpinu.

Við 36. gr., sem er ný.

Það leiðir af þeim tveim þingdeildum, sem í 22.—25. grein að framan er stungið upp á, að alþingi skiptist í, að þar að lútandi nýja ákvörðun verður að upp taka í stjórnarskrána hér á þessum stað áþekka þeirri, sem er í hinum dönsku grundvallarlögum frá 1866, 53. gr. Því var að vísu hreift í nefndinni að halda þeirri ákvörðun, sem næst orðréttri, og virtist svo, að enda yrði meiri og betri trygging fyrir, að kosnir gjörðarmenn úr báðnm deildunum, eins og er í Danmörku úr landsþinginu og þjóðþinginu, mundu mega leiða ágreininginn milli deildanna um eitt og sama málefni bæði betur til lykta og með minni töfum og málalengingu, heldur en með því að deildirnar sameinuðust í eina málstofu á alþingi, til að ræða ágreininginn og leiða hann til lykta. En niðurstaðan í nefndinni varð samt sú, að hin síðast nefnda aðferð mundi eiga hér betur við og verða affarabetri yfir höfuð að tala, og er því 36. grein nefndarfrumvarpsins orðuð þannig, sem hún nú kemur þar fram.

Við 37.—48. gr. (stfrv. 34.—45. gr.).

Greinir þessar eru óbreyttar að öðru leyti en því.

1. að upphaf 42. greinar (stfrv. 39.) breytist þannig: „þeim mönnum, sem eiga sæti“, o. s. frv.
2. að seinasta orði 47. gr. (stfrv. 44.) „stjórnarinnar“ sè breytt í „landstjórnarinnar“.
3. að 45. gr. stfrv. verði að upphafi og niðurlagl orðuð eins og hún nú kemur fram í 48. grein nefndarfrumvarpsins; og
4. að í 43. og 44. gr. verði því breytt, að fyrir „alþingi“ og „þingið“ verði sett: „Hvor þingdeildin fyrir sig“.

Við 49. gr. (stfrv. 46. gr.).

Nefndinni getur eigi fundizt nægar ástæður vera fyrir því, að alþingi sè fyrirmunað, að það setji sèr sjálft þingsköp sín og þingreglu, allra-sízt, ef samþykktar verða breytingaruppástungurnar í 22.—25. gr., og hefir nefndin þess vegna stungið upp á, að greinin innihaldi þar að lútandi ákvörðun um, að alþingi skuli hafa rétt til að setja sjálfu sèr innanþingslög sín, eins og ríkisþingið í Danmörku hefir (grv. lög 50.—66. gr.), án þess það sè

með lagaboði gjört; og er 49. gr. í frumvarpi nefndarinnar (stfrv. 46. gr.) orðuð samkvæmt þessu.

Við 50. gr., *sem er ný*.

Nefndinni virtist auðsætt, að hér verður að taka upp nýja grein, er innihaldi ákvörðun lútandi að því, þegar báðar þingdeildirnar gengju saman í eina málstofu, og myndi alþingi, líkt og gjört er í 67. gr. hinna dönsku grundvallarlaga frá 1866. Nákvæmari ákvarðanir og reglur, er að þessu lúta, verður sjálfsagt að ákveða í þingsköpunum. 50. gr. nefndarfrumvarpsins er samin þessu samkvæmt.

Við 51.—52. gr., *sem báðar eru nýjar greinir*.

Af ábyrgð þeirri, sem nefndin hefir stungið upp á í 9. og 10. gr. í frumvarpi hennar, að bæði ráðgjafi Íslands málanna og landstjórnarnir beri af öllum stjórnargjörðum sínum andspænis þingi og þjóð, virtist nefndinni verða að leiða uppástungu um «landsdóm» með líku ætlunarverki og fyrirkomulagi, eins og «Rigsretten» hefir í Danmörku. Greinir þessar, eins og þær eru orðaðar í nefndarfrumvarpinu, eru því sniðnar eptir 68. og 69. gr. í hinum nýju dönsku grundvallarlögum; en frábrugðnar einkanlega að því, að vör álitum nægja, að 6 menn væru í landsdóminum samtals, 3 úr æðsta dómi landsins, og 3, er verði kosnir úr efri þingdeildinni til 6 ára. En nefndinni virtist það segja sig sjálft, að þangað til búið er að ákveða með lagaboði nákvæmar reglur um rekstur málanna fyrir landsdóminum, og ef að fyrr bæri að málshöfðun fyrir dómstóli þessum, heldur en slík lög væru komin í kring og viðtekin, þá yrði að fara eptir lögunum fyrir ríkisdóminum í Danmörku.

Við 53.—57. gr. (stfrv. 47—51. gr.).

Þessum greinum hefir nefndin eigi fundið ástæðu til að breyta að neinu öðru en smávegis orðabreytingum.

1. í 55. gr. (stfrv. 49.), að í stað orðanna: «Þó getur sá... til dóms» komi: «Eigi að síður skal þeim, sem um það leitar dómsatkvæðis, skylt að hlýðnast yfirvaldsboðinu í bráð».
2. að síðasta atriði 56. greinar (stfrv. 50. gr.) verði þannig orðað: «Nú er dómari orðinu fullra 65 ára að aldri», ó. s. frv.; eins og niðurlag greinar þessarar er orðað í nefndarfrumvarpinu.

Við 58.—61. gr. (stfrv. 52.—54. gr.).

58. grein er ný og samkvæm 75. gr. í hinum nýju grundvallarlögum fyrir Danmörku.

Við hinar greinarnar eru engar aðrar breytingar gjörðar, heldur en að eins sú hin litla orðabreyting við 59. gr. (52. gr. stfrv.),

að í stað orðanna: „Þó má ekki kenna eða fremja neitt“, verði sett: „En ekki má kenna eða fremja neitt það“, o. s. frv.

62.—66. gr. (55.—59. gr. stfrv.).

Við þessar greinir eru að eins gjörðar þær orðbreytingar, að í 62. gr. (stfrv. 55.). í stað orðanna: „móti veði“ verði sett: „gegn ábyrgðarveði“, og að í stað: „hversu mikið veð“ verði sett: „hversu mikið veðið“; og enn fremur í 66. gr. (stfrv. 59. gr.), að í stað orðanna: „þó með því móti — undir skyldur þær“ o. s. frv., komi: „en þó skal hann háður vera skyldum þeim“ o. s. frv.

Við 67. gr., sem er ný.

Nefndinni virtist sjálfsagt að upp taka ákvörðunina í þessari grein, eins og gjört er í hinum yngri og eldri grundvallarlögum í Danmörku (Grvl. 1849, 90. gr., og Grvl. 1866, 85. gr.), og það því fremur, þar sem gildandi landslög og venja hér á landi heimila, t. d. sóknarpresti að taka börn af foreldrum, er freklega af-rækja kristilega uppfræðingu þeirra, og koma barninu niður á góða kennslustaði á foreldranna kostnað, ef þeir eru færir um að borga, en annars kostar á kostnað sveitarinnar, og sömuleiðis að ráða kennslustöðum sveitabarna fyrir hreppstjórunum, þó að meiri meðgjafar sé þörf með barninu á slíkum stað. Nefndinni virtist ug-gvænt, að þessar sérstaklegu laga-ákvæðanir og venja hér á landi kynni að verða álitnar úr lögum teknar, ef slíkri almennri ákvörðun væri sleppt úr stjórnarskipunarlögum vorum, þrátt fyrir það að þeim er haldið í stjórnarlögum meginríkisins.

Við 68.—74. gr. (stfrv. 60.—66. gr.).

Þessar greinir standa og óbreyttar, nema að lítilvægum orðabreytingum einum, til réttara máls á íslenzku, og virðist óþarft að taka þær hér fram sérstaklega.

Við 75. gr. (stfrv. 67. gr.).

Eptir nákvæma yfirvegun varð nefndin einhuga á því máli, að ekki virtist nægar ástæður fyrir því, að stjórnarlagagrein þess efnis, sem hér er um að ræða, gjörði Íslendingum hægara fyrir eða auðveldara, að breyta stjórnarlögum sínum, þegar þau væru búin að ná gildi, heldur en samþegnum vorum í Danmörku er gjört í stjórnarlögum þeirra.

Af þessum rökum hefir nefndin af ráðið að stinga upp á, að í stað frumvarpsgreinarinnar verði tekin 95. gr. úr hinum nýju dönsku grundvallarlögum, að eins löguð eptir þeirri skipun á alþingi og stjórn, sem uppástungur vorar hér að framan lúta að.

Ákvæðanir um stundarsakir.

Við 1. grein.

Með því stungið er upp á við 22. gr. stfrv., að 30 þjóðkjörnir menn eigi sæti á alþingi framvegis, en hin nügildandi kosningarlög 6. jan. 1857, sbr. við alp. tilsk. 8. marz 1843, ráðgjöra eigi nè heimila nema 21 þjóðkjörinn þingmann, þá virðist auðsætt, að svo framt þingið aðhyllist þessa uppástungu og konungur staðfestir hana í hinum nýju stjórnarlögum vorum; þá þurfi, þrátt fyrir ákvörðunina í greininni sjálfri, að út koma jafnframt stjórnarlögum serskilið lagaboð um þingmanna-fjölgun þessa, og hvernig hún skal koma niður á hin ýmsu kjördæmi, eptir því sem nákvæmar er tekið fram í ástæðum nefndarinnar við 22.—25. gr. nefndarfrumv., sbr. við 1. gr. stjórnarfrumvarps þess til kosningarlaga á Íslandi, er lagt var fyrir þjóðfundinn 1851.

Við 2. grein.

Á meðan eigi er lengra komið um fjártillag eður árgjald frá Danmörku til Íslands, en það sem allramildilegast er heitið að konungur ætli að reyna til að koma til leiðar að verði veitt úr rikissjóði Dana, þá virðist eigi gjörandi, að bera upp neinar ákveðnar breytingar-uppástungur við þá töluupphæð: 88,000 rdl., sem áætlun konungs til bráðabyrgða á að vera bundin við og eigi yfirstíga. Ef gengið er annars vegar út frá 50,000 rdl. árgjaldi og hins vegar út frá tekjum þeim hér innanlands, er telja má upp á eptir nú gildandi lögum og fyrirkomulagi í þeim efnum, þá má virðast, að teð upphæð sè ákveðin nærhæfis.

Eptir því, sem áður er sagt, fellur 3. grein stjórnarfrumvarpsins burtu.

Við 3., 4. og 5. gr. (stfrv. 4. 5. og 6. gr.).

Þessar greinir eru alveg óbreyttar.

Að endingu skulum vér geta þess, að eins og að framan er greint, voru oss fengnar til álita ásamt með frumvarpi stjórnarinnar, eigi færri en 15 bænarskrár með 781 nafni undir, er yfir höfuð að tala biðja um, að mál þetta verði lagt fyrir þjóðfund, ásamt fjárhagsmálinu með fleiru.

Að því er fjárhagsmálið snertir, þá virðist nefndinni eptir öllum málavöxtum, að taka eigi þetta atriði bænarskránna til greina, að því leyti nauðsyn ber til og málefni þetta krefur. Vér getum nefnilega eigi betur sèð, en að þinginu beri að gæta að því, að breyting sú, sem hér er ráðgjör í stjórn Íslands, kemur landinu því að eins að sönnum notum, að því verði borgið með hinu nýja fyrirkomulagi í öllum greinum.

Þegar nú gætt er að því, hversu undanfarin tilhögun á öllum stjórnarefnum þessa lands hefir svipt það eigi að eins ýmsum mikilvægum tekjustofnum, heldur einnig með verzlunar-einokuninni um heilar aldir fært það í það ástand, sem það nú er í, þá er eðlilegt, að það eigi geti staðizt þann kostnað, er leiðir af nýju fyrirkomulagi á stjórn þess og öðru, er miðar landinu til verulegra framfara.

Þetta hefir nú stjórnin viðurkennt með því hún hefir eigi að eins lofað, að útvega þá tillagsupphæð, er hún álitur nauðsynlega, til þess landið geti tekið við stjórn sinni, og orðið nýtur meðlimur ríkisheilðarinnar, heldur beinlínis bundið gildi hinnar nýju stjórnarskipunar við þetta skilyrði.

Nefndin álitur, að þinginu beri að taka þetta atriði sér í lagi til greina, og verður hún því að geta þess, að þar sem í hinn konunglegu anglýsingu er heitið, að veita Íslandi 37,500 rd. fast árstillag, og 12,500 rd. bráðabyrgða-tillag, sem fært verði niður eptir 12 ár um 500 ríkisdali á ári, þangað til það er alveg fallið burtu, þá álitur hún, að fjártillag þetta geti að vísu eigi fullnægt þörfum vorum eða þeim kröfum, er vör þykjast hafa eptir öllum málavöxtum og ástandi landsins, í sambandi við þá undirstöðu, er stjórnin sjálf hefir viðurkennt.

Eptir því sem ráða er virðist að stjórnin hafi byggt skilyrði um hið lofaða fjártillag á skoðun minni hluta þingnefndarinnar í fjárhagsmálinu 1865; en vör getum raunar eigi betur séð, en meiri hluti nefndarinnar á því þingi hafi byggt skoðun sína í þessu máli á góðum og gildum ástæðum; en það var skoðun meira hlutans, að hið fasta árstillag mætti eigi minna vera en 50,000 rd. á ári. Í því tillagi var þó eigi tekinn til greina kostnaður sá, er hin fyrirhugaða nýja landstjórn hefði í för með sér, heldur taldi meiri hlutinn hann með hinu 10,000 rd. lausa-tillagi, er hann stakk upp á; en þar sem kostnaður þessi er beinlínis afleiðing af breytingu á ástandi því, sem nú er, og stjórnin sjálf hefir byggt hið fasta fjártillag, er hún vill veita Íslandi á þessum sama grundvelli, þá jatar nefndin reyndar, að kostnað þann, er af hinu nýja fyrirkomulagi leiðir, bæri einnig að telja með hinu fyrsta tillagi; en eptir því fyrirkomulagi, er nefndin hefir hugsað sér, og frumvarp hennar bendir til, getur kostnaður sá, er gengur til landstjórnarinnar fram yfir það, er áður var, í raun réttari eigi verið minna en 10,000 rd. á ári, en samt sem áður, með því að stjórnin hefir bundið árgjaldið við 50,000 rd., treystist nefndin eigi til, að ráða þinginu til annars, en að gjöra þá tilslökun, að það gangi að þessu boði stjórn-

arinnar, en þó þannig, að árgjald þetta verði allt fast, og til þess landið geti fært sér þetta tillag í nyt á hvern þann hátt, sem stjórn þess sér því haganlegast, ætti að gefa út óuppsegjanleg skuldabréf fyrir árgjaldinu.

Nefndin verður því að ráða þinginu til, að gjöra þessa tillagsupphæð að skilyrði fyrir því, að hin fyrirhugaða stjórnarbreyting komist hér á, enda er því meiri ástæða til að taka þetta fram, sem útgjöld úr ríkissjóði til landsins árlega fara vaxandi, og mundu varla verða liðin meira en 10 ár, þangað til þessi gjöld gengi talsvert fram yfir þá upphæð, sem ver stungum upp á, með því fyrirkomulagi, sem nú er.

Viðvíkjandi því næst hinu öðru atriði bænarskránnar um þjóðfund, þá verður nefndin að vísu að hafa þá sannfæringu, að stjórnarfrumvarpið með þeim breytingum, sem nefndin hefir stungið upp á að á því væri gjörðar, mundi sem stjórnarskrá fyrir Ísland fullnægja kröfum og óskum þjóðar vorrar þeim, er hún hvorki mun geta eða vilja frá vikja, og að annað þing, til að fjalla um mál þetta að nýju, því mundi verða ónauðsynlegt, svo framarlega sem frumvarpið með áorðnum breytingum þingsins fengi allrahest samþykki konungs vors, sem stjórnarlög fyrir Ísland, og landinu yrði veitt það sjártillag, sem áður er tekið fram. En skyldi þetta mót von ekki geta fengið framgang, þá hlýtur nefndin aptur á móti, að ráða hinu heiðraða þingi til, að biðja konung vorn, að leggja málið í heild sinni á ný fyrir þing á Íslandi, er saman verði kallað samkvæmt kosningarlögunum 28. sept. 1849, með því þess er eigi að vænta, að alþingi það, sem nú er, geti gengið að öðrum eða lakari skilyrðum þjóðarinnar vegna, en nú eru tekið fram og frumvarpið bendir til. Vær skulum nú geta þess, að vær álitum þá og nauðsynlegt, að sett verði ný stjórn hér á landi, samkvæmt grundvallarreglum þeim, er teknar eru fram í frumvarpi nefndarinnar, er undir þú málið til fullnaðar af hendi konungs undir þingið.

Af framanskriðuðum ástæðum leyfir nefndin sér að ráða hinu heiðraða alþingi til, að bera þá bæn fram fyrir vorn allramildasta konung:

- I. 1. Að hans hátign allra-mildilegast vildi löggilda frumvarp það til stjórnarskipunarlagar fyrir Ísland, sem lagt var að þessu sinni fyrir þingið, með þeim breytingum, sem á því eru orðnar, sem stjórnarskrá fyrir Ísland, þó með því skilyrði:
2. Að hans hátign útvegi fast árgjald handa Íslandi úr ríkis-

sjóðnum, er að minnsta kosti nemi 50,000 rd., og sèu fyrir þessu árgjaldi gefin út óuppseggjanleg rikisskuldabréf.

- II. 1. En skyldi hans hátign allra-mildilegast eigi geta fullnægt óskum þingsins um greind atriði í I., 1. og 2., að hann þá allramildilegast vildi láta leggja stjórnarskipunarmálið og fjárhagsaðskilnaðarmálið í heild sinni fyrir fund, er saman væri stefnt samkvæmt kosningarlögnum 28. sept. 1849.
2. Að hans hátign vildi allramildilegast skipa landstjórn hér á landi, samkvæmt grundvallarreglum þeim, sem teknar eru fram í frumvarpi nefndarinnar, og bjóða henni að undirbúa málið til fullnaðar af hendi konungs undir fundinn, jafnframt og fengin væri ákveðin upphæð árgjaldsins af hálfu rikisdagsins.

Alþingi 22. ágúst 1867.

B. Sveinsson. Jón Sigurðsson. Páll J. Víðulín. Eiríkur Kúld.
framsögumaður, skrifari.

Stefán Jónsson. H. Kr. Friðriksson. Stefán Thordersen.

Með tilliti til míns ágreiningsálits, sem minni hluti nefndarinnar.

Jón Hjaltalín.

ÁGREININGSÁLIT

Dr. Hjaltalíns í málinu um konunglegt frumvarp til stjórnarskipunar-
arlags fyrir Ísland.

Með því eg í flestöllu verulegu er samdóma frumvarpi stjórnarinnar um það þar í tiltekna stjórnarfyriřkomulag á Íslandi, þá get eg ómögulega verið samdóma nefndaráłiti því, er meiri hluti nefndarinnar leggur nú fyrir þingið, að því leyti sem nefndaráłit þetta stingur upp á verulegum og að mínu áliti *alveg* óþörfum breytingum á frumvarpi stjórnarinnar.

Um leið og eg því yřirlýsi því áliti mínu, að þingið eigi að fallast á stjórnarfrumvarpið í öllu verulegu, geymi eg mēr rétt til, við undirbúningsúmræðuna að koma fram með nokkur breytingar og viðaukaatkvæði, sem þó eigi eru svo yřirgripsmikil, að eg finni ástæðu til að úllista það hér.

Löksins get eg þess, að eg er yřir höfuð alveg mótfallinn röksemdafærslu nefndarinnar í áłitsskjali hennar.

Reykjavík, 23. ágúst 1867.

Jón Hjaltalín.

ÁGREININGSATKVÆÐI

Jóns Guðmundssonar í stjórnarskipunarmálinu.

Að lyktum minnst nefndin þess, að hið virðulega þing vísaði til hennar samtals 15 bænarskrám með samtals 781 nöfnum undir, og virðist mega vekja athygli að því, að þó bænarskrár þessar séu úr ýmsum héraðum landsins og það hinum fjarlægustu, eða víðsvegar að úr landinu, þá eru færri en 11 þeirra allar með 4 samhljóða niðurlagsatriðum og með samhljóða texta og röksemdaleiðslu svo að segja orði til orðs, að fráteknum mjög óverulegum orðamun bæði í inngangi og niðurlagsatriðum. Þessar 11 bænarskrár fara allar fram á að niðurlagi:

1. Að land vort fái svo mikla skaðabót fyrir eignir sínar og undanfarandi verzlunareinokun, er fjárhagur þess verður aðskilinn, sem með rökum verður sannað að það eigi með réttu.
2. Að sú skaðabót, sem vör fáum, verði veruleg eign lands vors, en eigi tiltekin eptir árlegri veitingu ríkispingsins í Danmörku, hvorki um tiltekið árábil né öðruvísi.
3. Að ekki verði aðskilið fjárhagsmálið frá stjórnarbótarmálinu, heldur að stjórnin leggi fram fullkomið frumvarp til stjórnarskrár handa Íslandi, jafnframt og hún leggur fram tilboð sitt um það fjártillag, sem Danmörku gjörist að greiða, þegar fjárhagur Danmerkur og Íslands verður aðskilinn.
4. Að stefnt verði til þjóðfundar eptir sömu kosningarlögum og 1849, og að þjóðfundinum verði fengið mál þetta allt til meðferðar með fullu og frjálsu atkvæði, áður en því verði ráðið til lykta.

Hinar þrjár bænarskrárnar fara í nokkuð aðra stefnu, og eigi svo eindregnar um frávisun málsins til þjóðfundar, eins og þær 12, og eigi heldur um fjárkröfur þær sem í þeim 12 er gjört að umtalsefni í 1. niðurlagsatriði þeirra.

Þegar á hinum fyrstu fundum sínum, eptir að nefndinni voru fengnar bænarskrár þessar af hinu virðulega þingi, tók hún það til nákvæmrar yfirvegunar og umræðu, hvaða áhrif þær ættu að hafa á meðferð hennar á aðalætlunarverki því, er alþing hafði frá öndverðu kvatt hana til og falið henni á hendur, en það var hið *konunglega frumvarp til laga um stjórnarskipun handa Íslandi*. Nefndin varð nú brátt á eitt sátt um það, að hún að þessu leyti ætti ekki að einbinda sig við 3. og 4. niðurlagsatriðið í bænarskránum, hvorki að því, að stínga skyldi upp á samtengingu fjárhagsaðskilnaðarmálsins við stjórnarskipunarmálið, og leggja það síð-

an til, að vísa stjórnarskipunarmálinu, til þjóðfundar óskoðuðu, og eigi heldur, það ræða og undir þúa málið að eins undir þjóðfund, heldur beinlínis allt frumvarpið til enda undir samþykki vors allramildasta konungs, eins og það var lagt fyrir þingið af stjórn konungsins og hið virðulega þing hafði kvatt nefnd þessa til. En það eina varð nefndin ásátt um, þegar á hinum fremri nefndarfundum, að því er bænarskránnar áhrærir, að tengja varaskilyrði eða nokkurs konar vara-uppástungu við aðaluppástungu nefndarinnar um það, að stjórnarfrumvarpið yrði gjört að lögum með þeim breytingum, sem nefndin hefir stungið upp á, í þá stefnu, að gæti konungur eigi lagt samþykki sitt á svo löguð stjórnarskipunarlög, þá lèti hans hátign sér þóknast, að leggja nýtt stjórnarskipunarfrumvarp fyrir annaðhvort sérstakan fund í landinu sjálfu, eða þá fyrir alþing, eptir að nýjar kosningar hefði fram farið, með því þess mundi eigi vera að vænta, að alþing með þeim sömu mönnum á þingbökkjunum, sem nú væri, mundi geta gengið að jafnþröngum og óaðgengilegum stjórnarkjörum, sem þeim, er þetta stjórnarfrumvarp bauð, eða þrengri heldur en þeim, er þingið nú í þá stefnu, sem nefndin hefir stungið upp á við frumvarpið, kæmi sér niður á að samþykkja. Fjártillagið frá Danmörku bar og í tal nokkrum sinnum í nefndinni, en að eins lauslega. Þegar málefni þetta bar í tal í nefndinni á sagðan hátt, lét með-undirskrifaður formaður nefndarinnar þá meiningu sína í ljósi, að hann álitir, að fjárhagsspursmálið yfir höfuð, og einkum fjártillagsupphæðin frá Danmörku til Íslands lægi fyrir utan verkefni og verkahring nefndar þessarar, þar sem hún hefði að eins verið kosin til, að bera upp fyrir þinginu álit sitt og uppástungur um frumvarpið til stjórnarskipunarlaganna, — og að það væri, að hans álit, því fremur ísjárvert fyrir nefndina, að gjöra fjártillagsupphæðina að umtalsefni til niðurlagsatriða í álitsskjalinu, og mundi þá því síður verða álitid rétt, eða að nefndin hefði til þess næga heimild, að hafa þetta til skilyrðis fyri því, að vör vildum þiggja nokkra stjórnarbót, þar sem konungur hefði sjálfur auðsjáanlega aðskilið fjárskilnaðarmálið frá stjórnarskipunarmálinu, eins og auglýsing konungs til þessa alþings berlega sýndi.

Jafnframt þessu lét sami nefndarmaður — formaðurinn — þá meiningu sína í ljósi, að hann sæi ekkert í móti því, að í ástæðum nefndarálitsins væri gjörð að umtalsefni tillagsupphæð sú, samtals 50,000 rd. er konungurinn í auglýsingunni til þessa alþingis hefði skuldbundið sig til að reyna að útvega hjá ríkisþingi Dana, og það því síður, þar sem 2. gr. í «ákvörðununum um stundarsakir» aptan við frumvarpið gefur nefnd og þingi beint tilefni þar

til, að því leyti ástæða virtist til að færa upp eður niður grundvallartölu þá, er gr. þessi vill láta millibilsfjárlög konungsins vera einbundin við að aðalupphæðinni til. Í þessu tilliti var það og álit nefndarmanna, að þingið ætti að lýsa yfir þeirri skoðun, að minnsta kosti í álitsskjalinu til konungs, að með því, að ákveða tillags upphæðina, eins og gjört er í auglýsingunni, og eigi hærri, þá virtist ástæða til að ætla, að hans hátign hefði þar haft fyrir augum stjórnarfyrrkomulag það, sem í frumvarpinu er ráðgjört, og þann kostnað, er þetta fyrrkomulag hefði í för, með sér; en þar sem nú breytingaruppástungur nefndarinnar, er hún treystir, að hið virðulega þing fallist á, og fylgi fram í álitsskjali sínu til konungs, fara fram á það fyrrkomulag, er auglýsingulega hefir í för með sér nokkuð meiri útgjöld, heldur en þau, er mundi leiða af fyrrkomulagi stjórnarfrumvarpsins, þá treysti alþingi því, að hans hátign einnig fallist á breytingar þessar, og sjái þá jafnframt ráð til þess, að útvega hjá ríkisþinginu þeim mun hærri árlega tillagsupphæð, heldur en ráðgjört er í hinni allra-hæstu auglýsingu 31. maí þ. á.

Samkvæmt nefndarálitinu þessu, frumvarpi stjórnarinnar með þeim breytingum, sem nefndin hefir stungið upp á og við tekið, eptir ástæðunum í aðalálitsskjali nefndarinnar og við hinar einstöku greinir, hefir nefndin þannig viðtekið, að fela alþingi að frambera í þegnlegu álitsskjali sínu til konungs *um stjórnarskipunar-málið*, sem þingið af hendi stjórnarinnar fól henni til meðferðar: *fyrst og fremst:*

1. að hans konunglega hátign láti stjórnarfrumvarpið með áorðnum breytingum koma út sem stjórnarskipunarlög handa Íslandi.

2. að ef þetta gæti ekki fengið hans hátignar allramildustu bænheyrslu, þá verði stjórnarskipunarmál Íslands allramildilegast lagt á ný fyrir þing á Íslandi.

Alþingi 21. d. ágústm. 1867.

Jón Guðmundsson,
formaður.

Í gær sendi eg forseta alþingis nefndarálit þetta, hreinskrifað, eins og það hér kemur fram, með röksamlegu bréfi mínu, dagsett í fyrra dag, og tjáði mig knúðan til, að fela honum jafnframt að ná undirskriptum meðnefndarmanna minna undir álitsskjalið, sjálfsgt hvort heldur þeir vildu forðrðalaust eða með hverju því skilyrði, leiðréttingum, athugasemdum eða mótmælum, er þeir allir eða hver fyrir sig syndu nauðsyn til að tengja við undirskript sína áhrærandi hvort heldur aðalefni og breytingar stjórnarskipunarfrumvarpsins yfir höfuð, eða við framsetningu og skrásetningu hinna síðustu kafla

nefndarálitsins frá bls. 21. til enda, er eg skrásetti eptir fundinn 20. þ. mán., og hafa að vísu eigi verið upplesnir á fundi, og byggði þessi tilmæli mín til forseta og afsögn nefndarformennsku minnar að þessu leyti á því, að eg sæi mér ekki til neins að kalla nefndarmenn á fund til að ná undirskript þeirra, þar sem þeir einkum að kveldi 20. þ. m. höfðu gjört mér ómögulegt að stjórna hinum síðari fundinum, er eg átti með þeim, eða að ná neinni niðurstöðu um niðurlag nefndarálitsins og niðurlagsatriði eptir framsögumann, er hafði legið fyrir síðan 16. þ. mán., og var þetta aðalorsök þess, að eg réðist í, að skrásetja niðurlag álitsskjalsins að öllu aðalefninu samkvæmt því, sem viðtekið hafði verið í málinu á undangengnum fundum.

Nú sendi forseti mér aptur málið í gær með bræfi og lagði fyrir mig annaðhvort að reyna að miðla málum og jafna svo, að málið gæti komið löglega undirbúið inn á þing hið fyrsta, eða að eg yrði að kalla nefndarmenn saman á fund og afsala mér formennskuna þeim í hönd, o. s. frv. En þó að eg verði að álíta, að *stjórnarskipunarmálið* hafi þegar í fyrra-dag og sé enn svo löglega undirbúið með þeim frágangi, sem nú er á því, að vel mætti senda það alþingisforsetanum til að ná undirskriptum nefndarmanna, úr því nefndarformaðurinn sá sér það eigi fært af tilfærðum rökum, þá vilda eg eigi samt halda þessu til streyta við forseta til enn meiri tafnings á málinu, heldur afsalaði eg mér formennskunni og afhenti málið aptur nefndinni nefndarskrifaraveginni í gærkveld, ábyrgðist henni allan frágang og allar uppástungur og niðurlagsatriði, er síðar kynni að fram koma frá þeim, og *afsaði að skrifa* undir annað eða *meira* en það, er eg hafði hér undirskrifað.

Nú sendu nefndarmenn mér í dag viðauka þann, sem hér fylgir á eptir með nýjum uppástunguatriðum, er aldrei hefir verið hreift í nefndinni, svo að þau hafi verið tekin til umræðu og aldrei verið þar rædd í þessu formi. Hinn 5. konungkjörni nefndarmaður las að vísu upp skjal nokkurt með niðurlagsatriðum á kveldfund 19. þ. mán., en það ágreiningsálit hafði honum aldrei verið falið að semja á nefndarfundi nè hann beðið sér leyfis eða áskilið sér rétt til þess, afhenti heldur ekki formanninum skjalið að enduðum upplestri, heldur stakk því á sig aptur þegar að enduðum upplestri þess. Eg kann eigi að segja, hvort viðbætirinn, sem hér á eptir kemur og 7 nefndarmanna hafa þegar undirskrifað, sé hinn sami, sem hinn 5. konungkjörni þá las upp; en hitt er víst að enginn samþykkti þá þessar uppástungur hans á fundinum, og að framsögumaður lýsti því þá skýrt og skörinort yfir, að hann heldi sér fast

við *sín* niðurlagsatriði og heldi þeim fram með þeirri einu tilmiðlan, að 50,000 rd. yrði ákveðin sem fast og ævarandi árgjald frá Danmörku til Íslands sem skilyrði fyrir því, að stjórnarskipunarlögin yrðu lögleidd á Íslandi. Nefndarmenn gjörðu eigi að ganga við þessu hvorki af eður á, og var þess vegna ákveðin fundur til næsta dags til að ræða út um, og viðtaka niðurlagsatriðin, en á þeim fundi að kveldi hins 20. þ. mán. var ekki auðið, að halda uppi neinni skipulegri umræðu eða ná neinni álykt hjá nefndinni; eg skildi samt eigi betur nefndarmenn, er töluðu svo eg heyrði, en að þeir vildi gjöra það til miðlunar, að ganga að niðurlagsatriðum framsögumanns, og víst 3 nefndarmenn, hver í sínu lagi, lýstu því yfir við mig, að þeir skrifuðu undir 50,000 rd. skilyrði og hin önnur niðurlagsatriði framsögumanns með fororði um, að ganga, ef þeim litist svo, að breytingaratkvæði um hærri tillag, ef það yrði borið upp á þingfundi. En engan heyrði eg halda fram uppástungum þeim, er 5. konungkjörni las upp á kveldfundi 19. nema hann sjálfan framan af fundinum 20., en þær uppástungur hefi eg aldrei séð og þekki þær ekki. Niðurlagsatriði þau, er rædd voru á þeim tveim síðustu fundum, sendi eg forseta í gær, ásamt skjölum málsins, og verða þau því til sýnis fyrir þingmönnum; þau sýna og sjálf, að þau eru alveg samhljóða niðurlagsatriðunum, sem eg hefi undirskrifað hér að niðurlagi nefndarálitsins, að því einu fráskildu, að 50,000 rd. skilyrðinu, sem framsögumaður hafði, er sleppt. Eg áleit og álit jafnóparft fyrir þingið að taka inn í niðurlagsatriði þessa máls samhljóða og orðrætt skilyrði því, sem konungur hefir sjálfur bundið við löggildingu stjórnarlaga vorra í auglýsingu sinni 31. maí þ. á., eins og mér virðist það lýsa þeirri tortryggni, sem eigi biður svörum andspænis yfirlýstu heitirði konungs, ef hér er eigi að öðru stefnt, en því, að þingið minni konunglega hátign á, að standa við «töluð orð» sín og láta þau eigi bregðast. *Stjórnarlagasfrumvarpið*, er var aðalverkefni nefndarmanna, gefur og ekkert tilefni til, að tengja þar við fjárskilnaðar- og fjártillagsmálið að þessu sinni, og eptir hinni konunglegu auglýsingu til þessa þings er það beinlinis heimildarlaust og rangt að mínu áliti.

Konungur hefir þar *aðskilið* þau tvö mál; hvorki alþingi sjálft og því síður þingnefndin í stjórnarskipunarmálinu getur sameinað þau að þessu sinni, né lagt til, að þau sæu samtengd svo, að með neinum rétti sè eða heimilt, þó að hefði verið borin upp um það *sérskilin* uppástunga og samþykkt á þingi, eða í stjórnarlaganefndinni, en hvorugu er hér að skipta.

Viðauka þann, sem meðnefndarmenn mínir hafa sent mér í dag með niðurlagsatriðum þeim, sem þar við eru tengd og sem þeir kalla: „*niðurlag nefndarálitsins*“, er þeir virðast ætlast til að komi í stað niðurlagsins hér að framan, frá bls. 24 og út, og 7 nefndarmanna hafa þegar undirskrið, get eg því eigi álitid öðruvísi, en sem *nýjar uppástungur ræddar eptirá*, og samþykktar af hinnu nýju fjárhags- eður fjárskilnaðarnefnd, sem hér virðist að hafa myndað sig. Niðurlagsatriðin í viðauka þessum hef eg aldrei fyrr séð; þau eru aldrei borin reglulega upp, og því síður formlega rædd og viðtekin í stjórnarlaganefndinni.

Niðurlagsatriði framsögumanns eru hin einu, sem hafa legið fyrir í þeirri nefnd til reglulegrar umræðu. Þessi nýju niðurlagsatriði verða því aldrei álitin öðruvísi, heldur en viðauka- og breytingaruppástungur við þetta nefndarálit í stjórnarskipunarmálinu, sem er samþykkt í öllum atriðum þessa máls.

Eg einbind mig þannig enn sem fyrr við allt það, sem nefndin í stjórnarskipunarmálinu hefir viðtekið á fundum og nefndarálitid gjörskýrir, en hafna og mótmæli öllum fjárkröfu-uppástungum og öllum breytingar- og viðauka-uppástungum í þá átt.

Reykjavík, 23. ágúst 1867.

Jón Guðmundsson,
nefndarformaður í stjórnarskipunarmálinu.

Frumvarp

til stjórnarskipunarlaga Íslands.

(Eftir uppástungum þingnefndarinnar, sem sett var í málinu á alþingi 1867).

I.

1. grein. (1. gr. stfrv.).

Ísland er erfðaland Danakonungs og einn hluti Danaveldis. Um ríkiserfðirnar, rétt konungs til að hafa stjórn á hendi í öðrum löndum, trúarbrögð konungs, myndugleika hans, viðtöku við stjórninni, um ríkisstjórn í forföllum konungs, og um það, er konungdómurinn er laus, er 1., 4., 5., 6., 7. og 8. grein í hinum yfirskoðuðu grundvallarlögum Danmerkur ríkis, dagsettum 5. dag júnímánaðar 1849, sem út eru gefin 28. dag júlímánaðar 1866, sem hér eru viðfestar, einnig lög á Íslandi.

2. grein. (2. gr. stfrv.).

Aður en konungur tekur við stjórninni skal hann heita með skriflegum eiði í ríkisráðinu, að halda óbrigðanlega hin sèrstöku stjórnarskipunarlög Íslands. Af heitorðinu skulu gjörð tvö frumrit samhljóða, og skal annað þeirra sent alþingi og geymt í skjalasafni þess, en hitt skal geymt í leyndarskjalasafninu.

3. grein. (3. gr. stfrv.).

Í þeim málum, sem sameiginleg eru með Íslandi og Danmörku tekur Ísland engan þátt fyrst um sinn, hvorki í stjórn þeirra né löggjöf, né heldur byrðum þeim eða gjöldum, sem af þeim leiðir, þangað til hagiur landsins er kominn í það horf, að það leggi til almennra þarfa Danaveldis, en þá ákveður konungur og alþingi í sameiningu með lögum um hluttöku Íslands í löggjöf og stjórn sameiginlegra mála, og um fjártillag til þeirra frá Íslands hálfu.

4. grein. (4. gr. stfrv.).

Öll sameiginleg lög, sem birtast eptirleiðis, skulu kunngjörð á Íslandi bæði á íslenzku og dönsku, og verða þau þá skuldbindandi fyrir þegna konungs á Íslandi, þó með þeim hætti, sem segir í 3. grein.

5. grein. (5. gr. stfrv.).

Í málum þeim öllum, er snerta Ísland sérstaklega, hefir það löggjöf, dóma og stjórn út af fyrir sig. Sérstakleg mál Íslands eru svo sem:

1. Lögstjórnar- og löggæzlu-málefni; borgaraleg löggjöf, sakamál, dómaskipun og réttarfar.
2. Kirkjumálefni, og mál þau öll, sem lúta að vísindum, menntun og uppfræðingu, ásamt stofnunum þeim, sem þar til heyra.
3. Læknaskipun og heilbrigðismálefni landsins með stofnunum þeim, er þar að lúta.
4. Sveitar- og fátækra-málefni öll.
5. Allar innanlands póstgöngur, vegabætur og sérhvað það, sem greiðir fyrir samgöngum manna á milli í landinu sjálfu og umhverfis það.
6. Atvinnuvegir landsbúa á sjó og landi, iðnaður og verzlunar-mál.
7. Allar þjóðeignir landsins, opinberar stofnanir og sjóðir, og skal þar með talið árgjaldið frá Danmörku.
8. Öll skatta- og toll-mál Íslands þeinlínis sem óþeinlínis.
9. Allar þær tekjur og gjöld, sem varða Ísland sérstaklega.

Í þessum málum er *löggjafarvaldið* hjá konungi og alþingi í sameiningu; *framkvæmdarvaldið* hjá konungi, og *dómsvaldið* hjá dómendunum.

6. grein. (ný gr.)

Nú skilur á um, hvort mál sé sameiginlegt eða varði Ísland sérstaklega, og skal þá hinn danski ráðgjafi, er hlut á að máli því, er greinir á um, og ráðgjafinn fyrir Ísland skýra konungi frá mála-vöxtum, og leggur hann þá úrskurð á málið.

7. grein. (6. gr. stfrv.).

Hin evangeliska lúterska kirkja skal vera þjóðkirkja á Íslandi, og skal því landstjórnin styðja hana og styrkja.

II.

8. grein. (7. gr. stfrv.)

Konungur hefir hið æðsta vald yfir öllum þeim málum, sem varða Ísland sérstaklega, með þeim einum takmörkunum, sem settar eru í stjórnarskrá þessari. Til þess að framkvæma þetta vald

skipar konungur landstjórn, sem hefir aðsetur sitt á Íslandi, og ráðgjafa, sem hefir aðsetur í Kaupmannaböfn.

9. grein (8. gr. stfrv.).

Konungur er ábyrgðarlaus; hann er heilagur og friðhelgur. Landstjórnir og ráðgjafinn hafa alla ábyrgð stjórnargjörðanna. Ábyrgð þessi verður nákvæmar ákveðin með lögum.

10. grein (9. og 10. gr. stfrv.).

Konungur kveður sér ráðgjafa fyrir Ísland og menn í landstjórnina, og vikur þeim úr völdum; hann kveður á um tölu þeirra, og skiptir verkum með þeim; (*viðbót meiri hluta nefndarinnar; sbr. 21. gr.*) en eigi skulu landstjórnar færri vera en þrír.

Ráðgjafinn flytur fyrir konung af hendi landstjórnarinnar öll þau löggjafar- og stjórnar-málefni, sem varða Ísland sérstaklega og undir úrskurð konungs liggja að lögum; svo flytur hann og fyrir konung þau mál, sem ræðir um í 6. grein.

Undirskript konungs undir málín veitir þeim fullt gildi, þá er einn landstjórnarmaður ásamt ráðgjafanum eða ráðgjafinn af þeirra hendi ritar undir með honum, og er þá ákvörðunin á ábyrgð þess eða þeirra, er undir rita með konungi.

11. grein (11. gr. stfrv.).

Konungur veitir öll þess konar embætti, sem hann hefir veitt hingað til. Breytingu má á þessu gjöra með lagabóði. Engan þann má skipa embættismann á Íslandi, sem ekki hefir réttindi innbörinna manna, og þar á ofan hefir fært sönnur á, að hann hafi fullnægt því, sem fyrir er mælt í lagaákvörðunum um kunnáttu í máli landsins. Sérhver embættismaður skal vinna eitt að stjórnarskipunar-lögnum.

Konungur getur vikið þeim frá embætti, sem hann hefir veitt það. Eptirlaun embættismanna skulu ákveðin samkvæmt eptirlaunalögum.

Konungur getur flutt embættismenn úr einu embætti í annað, þó svo, að þeir missi einskis í af embættistekjum, og að þeim sé gefinn kostur á, að kjósa, hvort þeir vilji heldur embættaskiptin eða þá lausn frá embætti með eptirlaunum þeim, sem almennar reglur ákveða.

Frá reglu þessari má með lagabóði undan skilja ýmsa embættismannaflokka auk embættismanna þeirra, sem nefndir eru í 56. grein.

12. grein. (12. gr. stfrv.)

Konungur stefnir saman reglulegu alþingi annaðhvort ár. Án samþykkis konungs má það eigi eiga setu lengur en 6 vikur.

Breyta má þessu með lögum.

13. grein (13. gr. stfrv.)

Konungur getur stefnt alþingi saman til aukafunda, og ræður hann, hversu langa setu það þá skuli eiga.

14. grein (14. gr. stfrv.)

Konungur getur frestað fundum hins reglulega alþingis um tiltekinn tíma, en samt ekki lengur en 4 vikur, nema alþingi samþykkist það, og ekki nema einu sinni á ári.

15. grein (15. gr. stfrv.)

Konungur getur leyst upp alþingi, og skal þá stofnað til nýrra kosninga, áður tveir mánuðir séu liðnir, og alþingi stefnt saman næsta ár, eptir að það var leyst upp.

16. grein (16. gr. stfrv.)

Konungur getur látið leggja fyrir alþingi lagafrumvörp og uppástungur.

17. grein (17. gr. stfrv.)

Samþykkis konungs þarf til þess, að nokkur ákvörðun alþingis geti fengið lagagildi. Konungur annast um, að lögin sé birt og að þeim verði fullnægt. Hafi konungur ekki staðfest eitthvert lagafrumvarp, sem alþingi hefir fallið á, á undan næsta alþingi, er það niður fallið.

18. grein (18. gr. stfrv.)

Þegar brýna nauðsyn ber til, getur konungur gefið út bráðabyrgðalög milli alþinga; eigi mega slík lög samt koma í bága við stjórnarskipunarlögin, og ætíð skulu þau lögð fyrir næsta alþingi á eptir.

19. grein (19. gr. stfrv.)

Konungur náðar menn og veitir almenna uppgjöf á sökum. En hafi ráðgjafa hinna íslensku mála eða landstjórnunum verið dæmd hegning á hendur fyrir brot á stjórnarskránni, þá má konungur því að eins náða, að neðri deild alþingis samþykki.

20. grein (20. gr. stfrv.)

Konungur veitir sjálfur eða heimilar landstjórnunum, að velta leyfi þau og undanþágur frá lögum, sem tíðkæzt hafa eptir reglum þeim, sem farið hefir verið eptir hingað til.

21. grein (21. gr. stfrv.)

Konungur setur eitt æðsta stjórnarvald, sem skal eiga aðsetur á Íslandi; skal það skipað eigi færri mönnum en þremur; það eru landstjórar, og hafa þeir á hendu, í nafni konungs, stjórn allra þeirra málefna, er varða Ísland sérstaklega.

Konungur skiptir störfum með landstjórnunum, og framkvæma þeir þau eptir reglugjörð, sem konungur setur.

Allir embættismenn og sýslunarmenn, sem skipaðir eru á Íslandi, eru undir landstjórninni.

(*Meiri hluti nefndarinnar, Benedikt Sveinsson, Eiríkur Kúld, Halldór Kr. Friðriksson, Páll Vídalín og Stefán Jónsson, vilja úr fella 1. og 2. málsg. í 21. gr., en taka ákvörðunina, í 1. kafla um það, að eigi skuli færri vera í landstjórninni en 3 menn, aptan við 1. kafla í 10. gr.*)

III.

22. grein (22. gr. stfrv.)

Á alþingi eiga sæti 36 alþingismenn, 30 þjóðkjörnir, og 6 embættismenn, er konungur kveður til þingsetu, þrjá úr Suðuramtinu, einn úr Vesturamtinu og tvo úr Norður- og Austuramtinu.

23. grein (ný gr.)

Alþingi skiptist í tvær deildir, efri þingdeild og neðri þingdeild; í efri deildinni sitja 12 þingmenn, í neðri deildinni 24.

24. grein (23. gr. stfrv.)

Kosningarrétt til alþingis hafa:

- a. allir bændur, sem hafa grasnyt og gjalda nokkuð til allra stétta; þó skulu þeir, sem með sérstaklegu lagaboði kynni að vera undan skildir þegnskyldugjaldinu, ekki fyrir það missa kosningarrétt sinn;
- b. embættismenn, sem annaðhvort hafa konunglegt veitingarbréf, eða eru skipaðir af landsstjórninni á Íslandi;
- c. þeir, sem tekið hafa lærdómspróf við háskólann eða embættispróf við prestaskólann, eður hjá landlæknum, og svo við læknaskólann eða lagaskólann, þegar þeir skólar eru stofnaðir, þó ekki sé þeir í embættum, ef þeir eru ekki öðrum háðir.

- d. kaupstaðarborgarar, ef þeir gjalda til sveitar að minnsta kosti 4 rd. á ári;
- e. þurraðarmenn, ef þeir gjalda til sveitar eða bæjarþarfa að minnsta kosti 6 rd. á ári.

Þar að auki getur enginn átt kosningarrett, nema hann sé orðinn fullra 25 ára að aldri, þegar kosningin fer fram, hafi óflekkað mannorð, hafi verið heimilisfastur í umdæminu eitt ár, sé fjár síns ráðandi og honum sé ekki lagt af sveit, eða hafi hann það sveitarstyrk, að hann þá hafi endurgoldið hann eða honum hafi verið gefinn hann upp.

Kjörgengur til alþingis er hver sá, sem hefir kosningarrett samkvæmt því, sem nú var sagt, ef að hann:

1. ekki er þegn eða þjónn annars ríkis;
2. hefir að minnsta kosti í síðustu 5 ár verið í löndum þeim í norðurálfunni, sem liggja undir Danaveldi;
3. sé orðinn fullra 30 ára að aldri, þegar kosningin fer fram.

Kjósa má einnig þann mann, sem á heima utan kjördæmis, eða hefir verið þar skemur en eitt ár.

Hinar nákvæmari reglur um kosningarnar verða settar í kosningalögunum.

25. grein (ný gr.)

Í efri þingdeildinni eiga sæti:

1. 6 hinir konungkjörnu embættismenn;
2. 6 þingmenn, er alþingi kys úr þeim 30, sem þjóðkjörnir eru.

Alþingi kys þá óbundnum kosningum til 6 ára, í fyrsta sinn, er það kemur saman eftir nýjar kosningar. Engan má yngri kjósa en 40 ára; hljóti tveir eða fleiri jafnmörg atkvæði, skal aldur ráða.

IV.

26. grein (24. gr. stfrv.)

Hið reglulega alþingi skal koma saman fyrsta virkan dag í júlímánuði annaðhvört ár, hafi konungur ekki til tekið annan samkomudag sama ár.

27. grein. (25. gr. stfrv.)

Samkomustaður alþingis er í Reykjavík.

28. grein. (26. gr. stfrv.)

Alþingi er friðheilagt. Hver, sem brýtur gegn friði þess eða frelsi, eða býður eitthvað, sem þar að lýtur, eða hlýðir slíku boði, verður sekur um drottinssvik.

29. grein. (27. gr. stfrv.).

Alþingi á rétt á, að stinga upp á lagaboðum og samþykkja þau fyrir sitt leyti; einnig má hvor þingdeildin fyrir sig senda konungi ávörp.

30. grein (28. grein stfrv.).

Hvor þingdeildin fyrir sig getur sett nefndir af þingmönnum til að rannsaka málefni, sem eru áriðandi fyrir almenning og snerta Ísland sérstaklega. Nefndir þessar eiga rétt á að heimta skýrslur, munnlegar og bréflugar, bæði af embættismönnum og einstökum mönnum.

31. grein (29. grein stfrv.).

Engán skatt má á leggja né breyta, né af taka nema með lagaboði; ekki má heldur taka lán, er skuldbindi Ísland; né selja eða af hendi láta neina af fasteignum landsins, nema slíkt sé með lagaboði ákveðið.

32. grein (30. grein stfrv.).

Með lögum skal fast-ákveðin föst fjárhagsáætlun, og skal í henni vera áætlun bæði um hinar venjulegu sérstaklegu tekjur landsins, þar á meðal tillagið úr ríkissjóðnum, og um gjöldin. Hinni föstu fjárhagsáætlun verður ekki breytt nema með lögum.

(Grvl. 66, 48. gr.). Fyrir hvert reglulegt alþingi, jafnsnart og það er sett, skal landstjórnin leggja fjárhagsáætlun fyrir aukatekjur og auka-útgjöld landsins, að því leyti, sem þau eru ekki fölgín í hinni föstu áætlun yfir tveggja ára tímabil það, sem í hönd fer. Auka-áætlun þessi skal jafnan fengin neðri þingdeildinni fyrst til meðferðar.

(Grvl. 49.) 33. grein (31. grein stfrv.).

Nú eru ný skattgjöld ráðgjörð í auka-áætlun, og má eigi heimta þau inn, fyr en auka-áætlunin er samþykkt. Ekki má heldur greiða neitt gjald af hendi, nema heimild sé til þess í föstu fjárhagsáætluninni eða í fjárukalögum.

34. grein (32. grein stfrv.).

Alþingi kysir tvo yfirskoðunarmenn, og skal þeim veitt laun fyrir starfa sinn. Þessir menn eiga að gagnskoða hina árlegu reikninga um tekjur og gjöld landsins, og gæta þess, að tekjur landsins séu þar allar taldar og að ekkert hafi verið út galdið nema eptir fjárhagslögunum. Þeir geta krafist, að fá allar skýrslur þær og skjöl, sem þeim þykir þurfa. Síðan skal safna þeim tveimur ársreikningum fyrir hvert tveggja ára fjárhagstímabil í einn reikn-

ing og leggja hann fyrir alþingi ásamt með athugasemdum yfirskoðunarmanna, og skal því næst samþykkja hann með lagaboði.

35. grein. (33. gr. stfrv.).

Ekkert lagafrumvarp nè heldur frumvarp frá einstökum mönnum má samþykkja á alþingi til fullnaðar, fyrr en rætt hefir verið þar þrisvar sinnum.

Lagafrumvarp, sem alþingi hefir fellt, verður ekki optar tekið til umræðu á því þingi.

(Grvl. 53. gr.) 36. grein. (Ný gr.)

Þegar lagafrumvarp er samþykkt í annari-hvorri þingdeildinni, gengur það þá þegar með sama frágangi til hinnar þingdeildarinnar. Verði þar breytingar á gjörðar, gengur uppástunganaptur til fyrri þingdeildarinnar; gangi þá enn eigi saman um breytinguna, sameina báðar deildirnar sig í eina málstofu, og leiðir þá alþingi málið til lykta eptir eina umræðu með atkvæðafjölda.

37. grein. (34. gr. stfrv.).

Alþingi sker sjálft úr, hvort þingmenn þess sæu löglega kosnir.

38. grein. (35. gr. stfrv.).

Sérhver nýr þingmaður skal vinna eið að stjórnarskipunar-lögunum, undir eins og búið er að viðurkenna, að kosning hans sæ gild.

39. grein. (36. gr. stfrv.).

Alþingismenn eru eingöngu bundnir við sannfæringu sína, ena eigi við neinar reglur frá kjósendum sínum.

Embættismenn þeir, sem kosnir verða til alþingis, þurfa ekki leyfi stjórnarinnar til þess, að þiggja kosninguna.

40. grein. (37. gr. stfrv.).

Meðan alþingi stendur yfir, má ekki taka neinn alþingismann fastan fyrir skuldir án samþykkis alþingis, nè heldur setja hann í varðhald eða höfða mál á móti honum, nema hann sæ staðinn að glæp. Enginn alþingismaður verður krafinn til reikningsskapar utan þings fyrir það, sem hann hefir talað á þinginu, nema þingið leyfi það.

41. grein. (38. gr. stfrv.).

Komist sá, sem löglega er kosinn, í einhverjar þær kringumstæður, sem svipta kjörgengi, missir hann rétt þann, er kosningunni fylgir.

(Grvl. 59.) 42. grein. (39. gr. stfrv.).

Þeim mönnum, sem eiga sæti í landsstjórninni á Íslandi, skal heimilt sökum embættisstöðu sinnar, að sitja á alþingi, og eiga þeir rétt á, að taka þátt í umræðunum, eins opt og þeir vilja, en verða að öðru leyti að gæta þingskapa.

Atkvæðisrétt hafa þeir því að eins, að þeir sé jafnframt alþingismenn.

(Grvl. 60.) 43. grein. (40. gr. stfrv.).

Hvor þingdeildin fyrir sig kýs sjálf forseta sinn og varaforseta.

(Grvl. 61.) 44. grein. (41. gr. stfrv.).

Hvorug þingdeildin má gjöra ályktun um nokkurt mál, nema meira en helmingur þingmanna sé á fundi og greiði þar atkvæði.

(Grvl. 62.) 45. grein. (42. gr. stfrv.).

Heimilt er hverjum alþingismanni, að bera upp hvaða opinbert málefni sem er í þeirri þingdeildinni, þar sem hann á sæti, ef hún leyfir það, og að beiðast þar um skýrslu landstjórnarinnar.

(Grvl. 63.) 46. grein. (43. gr. stfrv.).

Hvorug þingdeildin má taka við nokkru skjali um málefni, sem einstakir menn vilja bera upp fyrir alþingi, nema einhver þingdeildarmanna taki það að sér til flutnings.

(Grvl. 64.) 47. grein. (44. gr. stfrv.).

Þyki þingdeildinni ekki ástæða til, að leggja úrskurð á eitt-hvert málefni, þá getur hún vísað því til landsstjórnarinnar.

(Grvl. 65.) 48. grein. (45. gr. stfrv.).

Fundir beggja þingdeildanna skulu haldnir í heyranda hljóði. Samt má forseti eða svo margir þingmenn, er þingsköpin til taka, krefjast, að öllum utanþingsmönnum sé vísað burtu, og skal þá skera úr því með atkvæðum, hvort ræða skuli málið í heyranda hljóði eða fyrir lokuðum dyrum.

(Grvl. 66.) 49. grein. (46. gr. stfrv.).

Alþingi skipar sjálf þingsköpum sínum og þingreglum öllum.

(Grvl. 67.) 50. grein. (ný grein.)

Alþingi myndast af báðum þingdeildunum, er þær ganga saman í eina málstofu. Til þess að gjörð verði fullnaðar-ályktun á máli, mega eigi færri vera á fundi, en helft, hvorrar þingdeildarinnar fyrir sig og greiði þó allir atkvæði. Alþingi velur þá sjálf forseta sinn og kveður á um þingsköp og þingreglu, er þá skuli gilda.

V.

(Grvl. 68.) 51. grein. (ný gr.).

Landsdómurinn skal skipaður 6 dómendum, 3 úr æðsta dómi landsins og 3 úr efri þingdeildinni, er hún kys sjálf til 6 ára. Landsdómurinn velur sér sjálfur forseta úr flokki sínum.

Um rekstur málanna fyrir landsdóminum skal ákveða nákvæmari reglur með lagabóði; en þangað til skal farið eftir lögnum fyrir ríkisdóminum í Danmörku.

Verði alþingi upp leyst eftir að mál er höfðað fyrir landsdóminum, halda þeir þrír landsdómendurnir, er kosnir voru úr efri þingdeildinni, eigi að síður sæti sínu í því máli.

(Grvl. 69.) 52. grein (ný gr.).

Landsdómurinn skal dæma mál þau, sem konungur eða neðri þingdeildin höfðar á hendur landstjórunum.

Svo skal það einnig á konungsvaldi, ef neðri þingdeildin gefur því jákvæði sitt, að láta ákæra aðra menn fyrir landsdóminum um glæpi þá, er konunginum þykja einkar háskalegir fyrir Ísland eður og gjörvallt konungsveldið.

(Grvl. 70.) 53. grein (47. gr. stfrv.)

Skipun dómvaldsins verður eigi ákveðin nema með lagabóði.

(Grvl. 71.) 54. grein (48. gr. stfrv.)

Dómsgæzlan skal greind frá umboðsvaldinu og valdstjórnarathöfnum, samkvæmt reglum þeim, sem ákveðnar verða um það með lagabóði.

(Grvl. 72.) 55. grein (49. gr. stfrv.)

Dómendur skulu eiga rétt á, að skera úr öllum ágreiningi út

af embættistakmörkum yfirvalda. Eigi að síður skal þeim, er um það leifar dómsatkvæðis, skylt, að hlýðnast yfirvaldsboðinu í bráð.

(Grvl. 73.) 56. grein (50. gr. stfrv.)

Dómendur skulu í embættisverkum sínum fara einungis eptir lögnum. Þeim verður ekki vikið úr embætti nema með dómi, og ekki verða þeir hældur flúttir í annað embætti á móti vilja þeirra, nema þegar svo stendur á, að verið er að koma nýrri skipun á um dómstólana. Nú er dómari orðinn fullra 65 ára að aldri, og má þá leysa hann frá embættinu, en eigi skal hann þá missa neins í af launum sínum.

(Grvl. 74.) 57. grein (51. gr. stfrv.)

Jafnskjótt og að svo miklu leyti, sem því verður við komið, skulu dómár allir fara fram í heyranda hljóði með munnlegri sókn og vörn.

VI.

(Grvl. 75.) 58. grein (ný gr.)

Réttarástandi þjóðkirkjunnar skal skipað með lögum.

(Grvl. 76.) 59. grein (52. gr. stfrv.)

Landsmenn eiga rétt á, að stofna félög, til að þjóna guði með þeim hætti, sem bezt á við sannfæringu hvers eins. En ekki má kenna eða fremja neitt það, sem er gagnstætt góðu siðferði og allsherjarreglu.

(Grvl. 78.) 60. grein (53. gr. stfrv.)

Kjör trúarbragðaflokka þeirra, sem á greinir við þjóðkirkjuna, skulu nákvæmar ákveðin með lagaboði.

(Grvl. 79.) 61. grein. (54. gr. stfrv.)

Enginn má neins í missa af borgaralegum og þjóðlegum réttindum fyrir sakir trúarbragða sinna, nè heldur má nokkur fyrir þá sök skorast undan almennri félagsskyldu.

VII.

62. grein. (55. gr. stfrv.)

Hver sá maður, sem tekinn er fastur, skal leiddur fyrir dómara, eins fljótt og auðið er. Megi ekki þá jafnskjótt láta hann

lausan aptur, ber dómaranum svo fljótt sem verður, og í seinasta lagi áður en 3 dagar sé liðnir, að leggja á úrskurð, er byggður sé á tilgreindum ástæðum, um að hann skuli settur í varðhald; en megi láta hann lausan gegn ábyrgðarveði, þá skal ákveðið í úrskurðinum, hvert eða hversu mikið veðið skuli vera.

Úrskurði þeim, sem dómariinn kveður upp, má sá, sem í hlut á, þegar skjóta sér í lagi til æðri dóms.

Engan mann má setja í gæzluvarðhald fyrir yfirsjón, er að eins varðar fæsekt eða einföldu fangelsi.

Engan mann má draga frá löglegu varnarþingi hans.

63. grein (56. gr. stfrv.).

Heimilið er friðheilagt. Ekki má gjöra húsleit, né kyrrsetja bréf og önnur skjöl og rannsaka þau, nema eftir dómsúrskurði, ef lögin ekki gjöra sérstaklega undantekning.

64. grein (57. gr. stfrv.).

Eignarrétturinn er friðhelgur. Engan má skylda til, að láta af hendi eign sína, nema almennings-þörf krefji; þarf til þess laga-boð, og komi fullt verð fyrir.

65. grein (58. gr. stfrv.).

Öll bönd, þau er hamla frelsi í atvinnuvegum og jafnrétti manna til atvinnu, og eigi eru byggð á almenningsheillum; skal af taka með lagaboði.

(Grlv. 84.). 66. grein. (59. stfrv.).

Sá, sem ekki getur séð fyrir sér og sínum, og sé hann ekki skylduómagi annars manns, skal eiga rétt á, að fá styrk úr almennum sjóði, en þá skal hann háður vera skyldum þeim, er lögin áskilja.

(Grlv. 1866, 85., og 1849, 90). 67. grein (ný gr.).

Hafi foreldrar eigi efni né tök á, að fræða sjálf börn sín, eða sé börnin munaðarlaus og óreigar, þá skal hið opinbera sjá þeim fyrir uppfræðingu og framfæri.

68. grein. (60. gr. stfrv.).

Hver maður á rétt á, að láta í ljósi hugsanir sínar á prenti;

en ábyrgjast verður hann þær fyrir dómi. Ritskoðun og aðrar slíkar tálmanir fyrir prentfrelsi má aldrei taka upp aptur.

(Grvl. 87). 69. grein (61. gr. stfrv.).

Rétt eiga menn á, að stofna félög í hverjum löglegum tilgangi sem er, án þess að leyfi þurfi að sækja til þess. Ekkert félag má leysa upp með stjórnarráðstöfun, en hanna má félag um sinn, og skal þá þegar höfða-mál á hendur því, til þess það verði leyst upp.

(Grvl. 88.) 70. grein. (62. gr. stfrv.)

Rétt eiga menn á, að safnast saman vopnlausir. Lögreglu-stjórninni er heimilt, að vera við almennar samkomur. Banna má mannfundi undir berum himni, þegar uggvænt þykir, að af þeim leiði ósæptir.

(Grvl. 89., 90, 91.) 71. grein. (63. gr. stfrv.)

Sérhver vopnfær maður er skyldur að taka sjálfur þátt í vörn fósturjarðarinnar eptir því, sem nákvæmar kann að verða fyrir mælt þar um með lagabóði.

72. grein. (64. gr. stfrv.)

Rétti sveitafélaganna til að ráða sjálf málefnum sínum með umsjón landsstjórnarinnar skal hið allra-bráðasta verða skipað með lagabóði.

73. grein. (65. gr. stfrv.)

Á skattgjöld og skattheimtu skal komið öðru skipulagi með lagabóði svo fljótt, sem verður.

74. grein. (66. gr. stfrv.)

Öll sèrstakleg réttindi, er lögin hafa bundið við aðal, nafn-bætur og tign, skulu vera af tekin.

VIII.

(Grvl. 95. gr.) 75. grein. (67. gr. stfrv.)

Uppástungur, hvort heldur er til breytinga eður viðauka á stjórnarskrá þessari, má bera upp hvort heldur á lögákveðnu alþingi eða auka-alþingi. Nú nær uppástungan til stjórnarskrár-breytingarinnar samþykki í báðum þingdeildunum og landstjórnin styður hana, þá skal upp leysa alþingi þá þegar og stofna til almennra kosninga af nýju. Samþykki þá enn hið nýkosna alþingi

ákvörðunina óbreytta, og náið hún staðfestingu konungs, þá verður hún stjórnarlaga-ákvörðun.

ÁKVARÐANIR UM STUNDARSAKIR.

1. gr. (1. gr. stfrv.)

Kosningarlögin 6. janúarmán. 1857, sbr. tilskipun 8. marz-mán. 1843, skulu gilda um kosningar til alþingis, þangað til öðruvísi verður fyrir mælt með lagaboði, að öðru leyti en því, sem leiðir af 22. gr. stjórnarlaga þessara; og verður sú breyting á kosningarlögunum gjörr ákveðin með serskildu lagaboði.

2. gr. (2. gr. stfrv.)

Þangað til föst fjárhagsáætlun verður sett með lagaboði, til tekur konungur fasta fjárhagsáætlun til bráðabyrgða, og skal í henni til færa gjöld þau, sem heimild er til í lögum þeim, sem nú eru í gildi, eða venjulegar þarfir hinna ýmislegru stjórnargreina útheimta. Ekki mega útgjöldin alls samt fara fram úr 88,000 ríkisdöllum.

(3. gr. stfrv. fellur burt).

3. gr. (4. gr. stfrv.)

Ákvörðun sú, sem sett er í 50. grein, að ekki megi víkja dómendum úr embætti nema með dómi, nè heldur flytja þá í annað embætti að þeim fornspurðum, skal ekki eiga við um dómendur þá, sem nú eru og jafnframt hafa umboðsstörf á hendi.

4. gr. (5. gr. stfrv.)

Þangað til nýju skipulagi verður komið á dómstólana með lagaboði, er hæstiréttur Danaveldis, eins og hingað til, æðsti dómstóll, sem málum verður skotið til, samkvæmt lögum þeim, er gilda þar um.

5. gr. (6. gr. stfrv.)

Áður en alþingi kemur saman í fyrsta skipti sem löggjafarþing, skal kjósa nýja alþingismenn, hvört sem umboð alþingismanna þeirra, sem nú eru, er á enda eðalekki.

1. grein.

Stjórn ríkisins er takmörkuð einveldisstjórn. Konungsveld gengur í erfðir; og skal það svo í erfðir ganga, sem á er kveðið í I. og II. atriði ríkiserfðalaganna frá 31. júlí 1853.

4. grein.

Konungur getur eigi haft stjórn á hendi í öðrum löndum, nema ríkisþing samþykki, að svo sè.

5. grein.

Trú konungs skal vera evangelisk-lúthersk trú.

6. grein.

Konungur hefir fullt forræði, þá er hann er fullra átján ára; svo er og um sonu konungs og aðra konungsfrændur.

7. grein.

Áður en konungur tekur við stjórn, skal hann heita með rituðum eiði í ríkisráðinu að halda óbrigðilega grundvallarlög ríkisins. Af heitorði konungs skulu vera tvö frumrit samhljóða, og skal annað þeirra selt í hendur ríkisþingi og geymt í skjalasafni þess, en hitt skal geymt í leyndarskjalasafni ríkisins. Nú verða konungaskipti, og fær konungur eigi þá unnið eiðinn sökum fjarvistar eður og af öðrum orsökum, og skal ríkisráðið þá hafa stjórn á hendi, þar til að eiður er unninn, nema öðruvísi sè með lögum á kveðið. Ef ríkisarfi hefir, áður en hann tekur við stjórn, unnið eið þenna, sezt hann að ríki þegar er konungaskipti verða.

8. grein.

Nú hefir konungur eigi fengið fullt forræði fyrir aldurs sakir, eður er hann sjúkur, eður í fjarvist, og skal þá með lögum á kveðið, hve stjórn skal haga; þar til er slík skipan er gjör, skal ríkisráðið stjórn á hendi hafa. Skal ríkisráð þá þegar kveðja til ríkisþings, og skal þar á kveðið í sameiningu, hve stjórn skal haga, unz konungur fær henni viðtöku veitt. Nú er engi konungur og engi ríkisarfi, og kys þá sameinað ríkisþing konung og kveður á um ríkiserfðir þær, er þar eptir vera skulu.